

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

MSI MANAGEMENT
SYSTEMS
INTERNATIONAL

Журналістське розслідування на екологічну тему

**практичний
посібник**

Це видання стало можливим завдяки підтримці американського народу, що була надана через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Корпорацію Виклики Тисячоліття (MCC) та Менеджмент Системс Інтернешнл (MSI). Зміст даного видання — “Журналістське розслідування на екологічну тему (практичний посібник)” є виключно відповідальністю Міжнародної благодійної організації “Інформаційний центр “Зелене досьє” та не обов’язково відображає погляди USAID, MCC, MSI та уряду США

*Журналістське розслідування
на екологічну тему*

(практичний посібник)

Посібник створено в рамках проекту "Екологічне розслідування — протидія корупції" з використанням матеріалів тематичного семінару-практикуму "Довкілля екологічної проблеми" (листопад 2007, Львів) та дистанційних консультацій в електронній мережі "Довкілля і ЗМІ".

Виконавці проекту — Міжнародна благодійна організація "Інформаційний центр "Зелене досьє" та Бюро екологічних розслідувань.

Автори-упорядники: Ганна Гопко, Олег Листопад, Тамара Малькова.

У створенні посібника також брали участь: Мирослава Ганюшкіна, Надія Шевченко, Наталя Горбань.

Консультації з правових питань: адвокат Дмитро Скрильніков.

При підготовці використано матеріали АЖУР (Агентство журналістських розслідувань), WETI, "Бюро екологічних розслідувань", НУО "Екосфера", Київського еколого-культурного центру та Інформаційного центру "Зелене досьє".

Ми дякуємо учасникам проекту із засобів масової інформації Львівської, Тернопільської, Закарпатської областей та міста Києва за надані коментарі й публікації.

Зміст

Передмова	4	Генеральне інтерв'ю	24
1. Де знайти тему розслідування	5	Формування доказової бази.	
Вмійте дружити	5	Юридична експертиза	24
Стежте за подіями	6	4. Втрачені можливості	27
Читайте пресу	6	Щодо теми зміни клімату	
Шукайте документи	7	в українських ЗМІ	27
Слухайте.....	8	І останнє	29
Сумнівайтесь	8	Корисні контакти	
Не пропускайте		та посилання	30
прес-конференцій та брифінгів	9	Додатки (публікації в пресі)	31
Помічайте дрібниці	9	<i>Олег Листонад</i>	
Користуйтесь досягненнями		Історія про корупцію	
цивілізації	10	у Мінприроді	32
2. Оцінка перспективності теми	12	Заповідник корупції	
Оцініть ширість		у Державній(!) заповідній	
та достовірність	13	службі?	32
Будуйте версії, намічайте		Свиня в заповіднику	34
джерела	13	Рекультивувати не можна	
Спрогнозуйте резонанс	13	закрити	35
Розрахуйте час,		Смертельний канал	38
порахуйте гроші	14	Битва за Дунайські плавні	39
Виміряйте ризик	15	Не примушуйте червоніти	
Сім разів перевір	15	рожевого пелікана	40
І, нарешті	16	На краю нашої землі	42
3. Основні етапи розслідування	17	Президент втрачає бали	44
Складання плану		<i>Наталія Горбань</i>	
розслідування	17	Базові станції потужніші,	
Збір і обробка первинної		ніж таргани?	45
інформації	18	<i>Богдана Стельмашова,</i>	
Робота з джерелами	22	<i>Владимир Кацман</i>	
Неурядові організації		Премиксгейт	48
як джерело інформації.....	22	<i>Наталка Галушка</i>	
Систематизація зібраної		Український сир у діоксиновій	
інформації	23	мишоловці	53

Мeredмова

Журналістське розслідування має багато спільного як з науковим дослідженням, так і з роботою детектива. У кожному разі все починається з бажання з'ясувати якісь незрозумілі чи загадкові речі, зі збирання уже знайденої іншими інформації, з вивчення різних джерел. Обов'язковим завжди є застосування методів аналізу та синтезу, вміння бачити цікаве й неординарне за звичайними явищами та фактами. Не завадить і крапля везіння та розвинута інтуїція.

Чому в журналістів виникає бажання взятися за екологічне розслідування? Які події їх до цього спонукають?

Як правило, це різноманітні негаразди, з якими журналісту доводиться зустрічатися, — і в ході професійної діяльності, і як звичайному небайдужому громадянину. Ми запитали на початку проекту в журналістів з 20 ЗМІ, різних за віком, досвідом і місцем проживання, про витоки їхньої зацікавленості в екологічній тематиці. У відповідь ми почули, що взятися за екологічну тематику їх спонукало розуміння залежності власного життя і здоров'я від екологічної ситуації, усвідомлення того, що ми, люди, нищимо і засмічуємо все довкола себе, а також, почуття відповідальності перед наступними поколіннями (*"на моїй вулиці у центрі міста немає чим дихати через автомобільні викиди"*, *"внаслідок розміщення хімічних відходів в центрі села, де проживає моя сім'я, відстоювання права на свободу інформації та на проживання в екологічно безпечному середовищі в судах стало життєво необхідним"*, *"на Закарпатті через неконтрольовану вирубку лісу повені стали регулярними"*, *"наші улюблені природні куточки, де відпочиває моя сім'я — засмічені"*...). Журналіст, який береться за матеріал-розслідування, мусить бути і вченим-дослідником, і детективом-нишпоркою одночасно, однак, він не має за спиною ні наукового інституту, ні Міністерства внутрішніх справ з його ресурсами та правами. Добре, якщо редакція схвалює вибір свого співробітника й хоча б морально його підтримує. Адже конкуренція на ринку українських мас-медіа ще не сягнула тої межі, коли оригінальна, гостра публікація сприймається як досягнення і надає переваги тому чи іншому виданню порівняно з іншими. Тому власники друкованих видань, телевізійних і радіоканалів поки не готові вкладати серйозні кошти в такі жанри, як журналістське розслідування.

В цьому посібнику ми не лише розповідаємо, як саме проводити журналістське екологічне розслідування, а й аналізуємо отримані в ході проекту результати, наводимо приклади з практичної діяльності його учасників, намагаємося разом з'ясувати, які є перешкоди і як їх подолати. В посібнику використано матеріали семінару-практикуму "Довкілля екологічної проблеми" (листопад 2007, Львів) та подальших дистанційних консультацій, що проводилися в рамках проекту.

Ми також маємо чесно сказати майбутнім акулам журналістських розслідувань: це небезпечна справа, ви можете наразитися на різного роду неприємності. І добре, якщо вони обернуться лише доганою чи звільненням з роботи. Добре, якщо стосуватимуться особисто вас, а не когось із близьких вам людей.

Отже, поки що головним призом журналісту, який проводить розслідування, залишається доза адреналіну, моральне задоволення й усвідомлення чесно виконаного громадського та професійного обов'язку. Хоча дуже часто журналістські матеріали сприяють реальному вирішенню проблем, ситуація змінюється, а винних карають, — наприклад, ведмеда заносять до Червоної книги, пестициди пакують в контейнери або створюється новий заповідник.

1. Де знайти тему розслідування

Практично будь-який журналістський матеріал починається з інформаційного приводу. Яка інформація може послужити поштовхом до розслідування в екологічній сфері?

Вмійте дружити

Потрібні вам події та факти можуть лежати на поверхні, а можуть бути й конфіденційними, невідомими широкій громадськості. Тому важливо налагоджувати особисті контакти з потенційними джерелами інформації: екологічними НУО, держструктурами, міжнародними організаціями, науковцями, представниками бізнесу тощо.

Приклад співпраці з бізнесом. У 2005 році в ефірі "5 каналу" з'явилася телепрограма "З життя лісу", яка висвітлювала проблеми нелегальної вирубки лісу та наслідки цього, розповідала про конфлікти між вітчизняними й іноземними деревообробниками, про корупцію в Держкомлісгоспі. Представники малого деревообробного підприємства з Харківської області запропонували автору програми на власні очі подивитися на місця вирубки дубу, що проводилася місцевим держлісгоспом. За правилами ведення лісового господарства, держлісгосп повинен був поновити посадку на місці вирубки максимум протягом двох місяців, але не зробив цього. Знімальна група з допомогою місцевих підприємців пробралася також на склади зі згнилою деревиною, — через високу ціну вона виявилася недоступною для місцевих деревообробників. Все це стало основою для журналістського розслідування і 15-хвилинної розповіді про невиправдане підвищення лісгоспами цін на деревину, про "відкати" як обов'язкову умову отримання можливості купувати цінну деревину, про вплив такої політики на природу й вітчизняну деревообробну галузь. Після виходу програми в ефір начальника Харківського обласного управління лісового господарства було звільнено з роботи (в сюжеті він стверджував, що вони дбайливі господарники...).

Приклад співпраці з НУО. Проведення розслідування щодо наслідків можливого будівництва каналу Дніпро-Даугава вимагало отримання інформації з Латвії. Журналіст не мав зв'язків у цій державі, тому звернувся по допомогу до "Зеленого досьє". Активісти інформаційного центру передали журналісту координати латвійських колег та надали рекомендації. В результаті вдалося отримати кілька публікацій з латвійської російськомовної преси й адресу сайту, на якому були розміщені документи щодо майбутнього будівництва (див. у додатку "Смертельний канал").

Приклад роботи з анонімними джерелами. Автор статті "Заповідник корупції" (див. у додатку "Історія про корупцію у Мінприроді") до цього часу не видає джерело, з якого надійшов один з головних документів для побудови матеріалу — копія "Подання Генеральної прокуратури" про корупцію у міністерстві. Адже дуже часто трапляється, що чиновники або науковці не бажають відкривати свої імена, надаючи журналістові правдиву інформацію, — одні не хочуть позбутися посади, інші прагнуть продовжувати свої дослідження. А отже журналістові треба обирати — відкрити джерело інформації вже більше ніколи ним не користуватися, або ж — постійно мати доступ до корисних документів і фактів, тримаючи основне джерело інформування в таємниці.

Стойте за подіями

Заслужують на увагу як резонансні події, так і ті, інформація про які надходить до редакції самопливом — через власних кореспондентів чи інформаційні агентства. Такими подіями можуть бути велика пожежа, заява про намір побудувати судноплавний канал чи новий завод, убивство лідера суспільного руху тощо. Сюди ж можна віднести і конфлікти, що виникають на підприємствах між керівництвом і колективом чи між власниками, судові процеси, коли великі бізнес-структури сперечаються між собою чи з владою. Привернути увагу і започаткувати розслідування може навіть така, на перший погляд, дрібниця: начальник екологічної інспекції почав носити дорогі костюми та їздити на дорогій машині.

Приклад. Напередодні католицького Великодня Ватикан оголосив про оновлення списку смертних гріхів. Практично всі найбільші українські ЗМІ проінформували про це як про подію визначну, тому що список смертних гріхів не оновлювався півтори тисячі років. І через кому перелічили нововведення Ватикану: наркоманія, генетичні експерименти, забруднення навколишнього середовища, надмірне багатство тощо. Найповажніші британські видання винесли саме забруднення довкілля в заголовки у зв'язку з цією подією. А одна газета навіть опублікувала дослідження щодо поводження з пакувальними матеріалами, запевняючи, що небажання використовувати їх повторно або належним чином утилізувати буде віднині вважатися смертним гріхом.

Читайте пресу

Добрим приводом може бути інформація, опублікована в інших ЗМІ. Наприклад, замітка про крах агентства нерухомості, про зміни в складі акціонерів великої компанії тощо. Можливість використання інформації, опублікованої у відкритих джерелах, як відправної точки для журналістського розслідування, залежить від здатності журналіста побачити інтригу, сховану за сухими рядками новини, а також від знання теми. Отут припадуться добре систематизовані архіви. А знання іноземних мов (як мінімум, англійської) дозволить звертатися за підтримкою до джерел в інших країнах, — скажімо, щодо репутації транснаціональних компаній, вже присутніх в Україні.

Приклад використання PR-інформації. Преса дуже добре відгукнулася про план побудови заводу з ремонту електронного обладнання. Запит до місцевого управління екології виявив, що підприємство не має його дозволу на деякі роботи. І після позитивної піарівської статті вийшли викривальні матеріали про "благі" наміри західних інвесторів зробити з України смітник: оскільки напередодні вступила в силу нова Директива ЄС про електронні й електричні відходи, в якій передбачена відповідальність виробника продукції за її безпечність протягом усього

життєвого циклу, в тому числі — за безпечну утилізацію. Отже, компанії-виробники (наприклад, мобільних телефонів, батарей яких містять такі небезпечні речовини, як кадмій) мали знайти нові способи утилізувати свій товар.

Приклад з відомчої преси. Публікація у відомчому журналі про ідею будівництва каналу Балтика-Чорне море стала початком журналістського розслідування, яке провела газета "Столиця" за підтримки Київського еколого-культурного центру (див. у додатку "Смертельний канал").

Приклад інформації з іноземної преси. Німецька щотижнева газета "VDI-nachrichten" (<http://www.vdi-nachrichten.com>), котру читають також в Австрії та Швейцарії, опублікувала статтю "А потім прийшов головний біль". Автор, доктор хімічних наук, Ральф Аренс на прикладі закарпатського села Бакта показує, як Україну перетворюють на полігон для небезпечних та шкідливих для здоров'я відходів. Заявляючи вже в підзаголовку, що "туризм" небезпечних відходів в Європі продовжується як прибутковий бізнес", він пише: "Туризм небезпечних відходів вже традиційний в Європейському Союзі. Навіть сьогодні вивіз відходів в інші країни — дешевий варіант. До 1989 р. у великому масштабі транспортували щороку приблизно 675 000 т токсичного сміття зі старої ФРН у колишню ДРН. Але, очевидно, історія повторюється: фірми нових держав ЄС транспортують небезпечні відходи просто через кордони на Схід".

Газета "День" опублікувала не лише переклад статті, а й власне дослідження — "Преміксова історія триває, або хто нестиме відповідальність за забруднення України чужими відходами?"

Шукайте документи

Іншим приводом для початку розслідування може служити інформація, що не є широко відомою, проте, легко доступна для кожного, хто нею зацікавиться. Ми рекомендуємо пильно стежити за всіма документами, що виходять із владних кабінетів вашого регіону: від розпорядження губернатора до постанови місцевих органів влади, не говорячи вже про повідомлення прес-служб. У них часто міститься дуже цікава інформація. Наприклад, міська рада виділила землю на пільгових умовах. Серед людей, які

Приклад. Рішення Львівської обласної ради дало початок "Корналовичському скандалу". Йдеться про низку розташованих не землях лісового фонду територій природно-заповідного фонду, цінність яких визнала ще радянська влада. А нові "лісові" чиновники, вже в незалежній Україні, вирішили заробити гроші на коштовній деревині дуба. Приводом для зменшення площ заказників та заповідних урочищ стали заяви самих лісників та вчених з відомчих наукових установ про те, що ці лісові масиви втратили свої основні природні функції і мають бути вилучені з

УКРАЇНА
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
XXIV сесія IV-го демократичного скликання
РІШЕННЯ № 426
Від "11" жовтня 2005р.

Про створення лісового заказника місцевого значення
"Корналовичи"

На підставі подання державного управління екології та природних ресурсів у Львівській області, враховуючи висновок постійної комісії з питань екології та природних ресурсів відповідно до ст. 53 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", керуючись п. 24 ст. 43 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", Львівська обласна рада

ВИРІШИЛА:

1. Створити лісовий заказник місцевого значення "Корналовичи" в кв. 4, вид 1 площею 88 га Дублінського лісництва ДП "Старо-самбірське лісове господарство" на території Корналовичької сільської ради Самбірського району.

2. Прокуратурі Львівської області, УСБУ у Львівській області:

- Здійснити ретельну перевірку обставин виключення в 1999 році заповідного урочища Корналовичи з переліку природоохоронних об'єктів.

- Провести оцінку незаконних рубок дерев в урочищі Корналовичи та завданої цими діями шкоди державним інтересам.

- Дати правову оцінку вказаним діям.

3. Контроль за виконанням рішення покласти на постійну комісію з питань екології та природних ресурсів (А. Дейнека)

Голова обласної ради М. Сендак

користування. Однак, цінна деревина не втратила при цьому своєї економічної цінності. Загалом обробка вилучила з природно-заповідного фонду (ПЗФ) Львівщини 12 об'єктів загальною площею 4 тис. га.

Фонд WETI організував своєрідний екстрим-тур місцями колишніх заказників і в присутності вчених та співробітників прокуратури показав, що ліси не втратили своєї цінності. Завдяки потужній загальноукраїнській медіа-кампанії (про ситуацію розповіли такі поважні національні канали як "Інтер", "Новий канал", "1+1") та спеціальному розслідуванню на "5 каналі" в програмі "З життя лісу" вдалося добитися рішення обласної ради про повернення заказнику відповідного статусу. Однак битва за Корналовичі й далі триває.

дійсно мають пільги, раптом з'являються прізвища осіб, які до цих пільговиків ніяк належати не можуть. Чи — виходить розпорядження, де переможцем вигідного тендера виявляється маловідома фірма, чиї можливості геть не відповідають умовам конкурсу. Кожна з цих подій може свідчити про зловживання з боку влади, а отже — бути предметом вашого розслідування.

Ще один тип документів, цікавий для журналіста, який шукає тему розслідування, — документація підприємств і організацій. Як правило, такі матеріали з'являються на світло в конфліктних ситуаціях.

Слухайте

Джерелом інформації можуть бути ваші колеги, що завжди мають масу цікавої інформації, часом не здогадуючись про її цінність. Умійте слухати співрозмовників. Не нехтуйте чутками. Іноді навіть абсолютно неймовірні розповіді виявляються цілковитою правдою.

Загалом, на чутки варто зважати, якщо ви цікавитесь подією чи серією подій у якомусь конкретному інформаційному секторі. Практика показує, що "спеціалізовані" чутки часто мають відношення до реальних фактів. Однак, дослухаючись до чуток, варто мати на увазі, як мінімум, дві обставини. По-перше, чутки поширюються комунікабельними людьми, часто схильними прибрехати не користі заради, а просто для красивого слівця — з любові до процесу. По-друге, навіть якщо людина, яка поширює чутку, може сама в це вірити, — цю інформацію (дезінформацію) хтось міг цілеспрямовано їй "вкласти в голову".

Тож, чутки варто ретельно та прискіпливо перевіряти.

Сумнівайтесь

Сумніви у достовірності сказаного чиновником, політиком, бізнесменом, представником "провладного" НУО тощо можуть теж стати приводом для проведення розслідування. Офіційні особи часто думають одне, роблять інше, а говорять третє. Беріть під сумнів їхні заяви.

Приклад. Заступник міністра екології Степан Лизун під час запису телепрограми "Ваш вихід" привселюдно заявив, що Україна звернулася до секретаріату Базельської конвенції з приводу повернення ввезених в Україну токсичних відходів до Угорщини. Насправді, як виявилось, до секретаріату ніхто офіційно не звертався. Добре мати контакти з міжнародними організаціями для перевірки такої інформації. А от пошук відповіді на запитання, чому саме Мінприроди не звертається до Базельської конвенції, щоб реімпортувати відходи в Угорщину, може стати хорошим розслідуванням.

Приклад. Журналістка взяла під сумнів заяви представників Миколаївського (у Львівській області) цементного заводу про те, що шини й пластмаси, використані в якості альтернативного палива, не виділяють при згоранні токсичних викидів. Вона провела міні-розслідування, і у "Дзеркалі тижня" з'явився матеріал (див. у додатку "Токсичний сир в діоксиновій мишоловці") про діоксинуву загрозу: якщо зараз не привернути увагу до цього вкрай небезпечного забруднення повітря, то незабаром усі цементні заводи практикуватимуть використання такого палива, загрожуючи здоров'ю людей.

Не пропускайте прес-конференцій та брифінгів

Приводом для розслідування може стати інформація, оприлюднена на нудній, на перший погляд, прес-конференції чи брифінгу. Практично всі учасники нашого проекту відзначають, що отримавши інформацію на прес-конференції, намагаються "копати глибше" і шукати теми для аналітичних матеріалів.

Наприклад, якщо збирається прес-конференція з приводу початку реалізації великомасштабного проекту (будівництво судноплавного каналу, будівництво заводу тощо), варто задати собі питання: кому це вигідно, на які кошти буде здійснюватися чергове "будівництво століття", чи була проведена оцінка можливого впливу на довкілля?

Приклад. Заява Київської міської державної адміністрації про план будівництва двох потужних сміттєспалювальних заводів спонукала більшість журналістів до пошуку відповіді на питання: яким буде вплив цих підприємств на стан атмосферного повітря. А деякі журналісти стали шукати відповідь на інше запитання: чи вже вичерпалися можливості полігону, на якому сьогодні заховуються відходи й кому вигідно достроково припинити його роботу (див. у додатку "Рекультивувати не можна закрити"). Третій напрямок розслідувань — діяльність підприємств із збору та утилізації вторинної сировини.

Приклад. Більшість з присутніх на Першій конференції Сторін Карпатської конвенції (11 грудня 2006 року, Київ) журналістів ставили класичні запитання — про користь Україні від конвенції та підписаної міністрами екології спільної декларації. Запитання еко-журналіста до угорського міністра щодо долі завезених в Україну з Угорщини токсичних відходів (преміксів та гудронів) вочевидь не сподобалися як угорському, так і українському міністру екології. Намагання обох міністрів "зам'яти" гостру ситуацію на такому представницькому заході, явне небажання давати конкретні відповіді і наполегливі повторні запитання еко-журналіста викликали зацікавленість інших журналістів, які не дуже розуміли тему й прийшли заради репортажу з "паркетної" події. Ця публічна мовна "сутичка" сприяла тому, що в українських медіа з'явилися не просто звітно-новинні публікації, а й матеріали про складну ситуацію з відходами на Закарпатті (див. у додатку "Преміксгейт").

Монітайте зрібниці

Наприкінці 90-х у Львів прибули представники шведської компанії, які, начебто, хотіли допомогти місцевій владі вирішити наболілу проблему — побудувати сміттєспалювальний завод із застосуванням відомої скандинавської технології спалювання сміття та виробництва електроенергії в результаті спалювання. Громадська екологічна організація "ЕкоПраво-Львів" з'ясувала, що дійсно Львівською міською радою підписано угоду щодо будівництва сміттєспалювального заводу потужністю 200 000 тон на рік, вартістю 90 мільйонів доларів США, але проектна документація на розгляд управління

екології не надходила, а окремі положення угоди порушують чинне законодавство України. Юристи "ЕкоПраво-Львів", відшукавши в Інтернеті контактну адресу шведського міста, в якому начебто зареєстрована фірма, звернулися до мерії і отримали відповідь, що такої фірми не існує. Угоду було скасовано, фактично завдяки місцевим екологам львівський бюджет не втратив гроші. Цікаво, що останньою краплею для проведення розслідування стала дрібниця: юрист "ЕкоПраво-Львів" звернув увагу, що печатка на документах "фірми" — від набірного штампку, яких чимало продавалося в магазині напроти міської ради. (дивись докладніше — <http://www.epl.org.ua>).

Користуйтеся досягненнями цивілізації

Інтернет сьогодні дає величезні можливості умілому та грамотному журналісту. Треба лише чітко знати, що саме ви хочете знайти та опанувати роботу з програмами — пошуковиками.

Приклад. При проведенні розслідування щодо доцільності будівництва каналу Дунай-Чорне море журналісту вдалося знайти інтернет-сторінку, на якій були розміщені інвестиційні пропозиції організацій, зацікавлених у будівництві каналу. Завдяки цьому вперше була оприлюднена справжня вартість того з варіантів будівництва, який пропонувало Міністерство транспорту України. Ця цифра майже на порядок перевищувала ту, яку відомство називало пресі та громадськості. Також нові дані показали, що є економічний сенс розглядати й інші варіанти траси каналу, оскільки "офіційний" варіант виявився насправді не набагато дешевшим за альтернативні (див. у додатку "Битва за дунайські плавні"). Після публікації статті сторінка з інвест-пропозиціями була закрита, але — пізно!

Така ж доля спіткала й сторінку, на якій розміщувалася інформація про канал Дніпро-Даугава (див. у додатку "Смертельний канал"). Але це також сталося вже після того, як журналісти отримали необхідну інформацію.

Під час семінару-практикуму для журналістів, який відбувся в рамках проекту, ми познайомилися з реальною конфліктною ситуацією в Кам'янці — Бузькій на Львівщині. Свого часу на Львівщині було розроблено програму утилізації відходів деревини, яких тут велика кількість. Переробляти відходи планували на підприємстві, спорудженому в Кам'янці — Бузькій, — на заводі деревостружкової плити ЗАТ "Древстар". Для технологічних потреб тут використовували смоли, в тому числі з великим вмістом формальдегіду. Коли виробництво зупинили і підприємство почало руйнуватися, прийшов інвестор — швейцарський концерн "Свісс Крона Груп" — і почав відновлювати його. Тепер жителі одинадцятитисячного містечка Кам'янка — Бузька стверджують, що в них зростає захворюваність на рак, звинувачуючи в цьому місцеве деревообробне підприємство. На відкритій сесії Кам'янсько-Бузької міської ради деякі депутати виступили проти розширення виробництва "Кроно-Україна". Інші депутати, ряд керівників району, а також представники Державного управління охорони природного навколишнього середовища та СЕС Львівської області стверджують, що з екологією у Кам'янці все гаразд. Заступник голови Кам'янсько-Бузької районної ради, який є медиком за фахом, навіть подав аналіз захворюваності мешканців міста за останні п'ять-шість років — за його даними, захворюваність у Кам'янці — Бузькій не збільшилася, а навпаки, зменшилася.

Подібні конфліктні ситуації між підприємцями і місцевими громадами трапляються досить часто. І по деяким з них тривають безкінечні суди. Справа у Кам'янці — Бузькій має багато ракурсів. Ми провели пошук в Інтернеті, проконсультувалися з нашими польськими колегами і порадили журналістам, які зацікавилися ситуацією в Кам'янці — Бузькій, пошукати інформацію на веб-сторінках (<http://www.drewno.pl/artykuly/artykuly.asp?ID=94>; <http://www.powiat.szczecinek.pl/forum/viewtopic.php?t=107>). Там вміщено розповіді про політику концерну "Свісс Крона Груп" в Польщі, який купує деревину у фактичного монополіста в галузі по цінах нижчих, ніж інші фірми, а також про те, як завдяки зв'язкам із впливовими політиками концерн отримав чимало державних нагород, зокрема як підприємство, що дбає про довкілля, хоча, фактично, забруднює його. Окрім того, в Інтернеті ми знайшли форум мешканців містечка Щецінек (Польща), де розташоване підприємство концерну "Свісс Крона Груп", — з одного боку, їх непокоять викиди підприємства, з іншого — багато хто завдяки йому має роботу.

2. Оцінка перспективності теми

Отже, ми з'ясували, що тем для проведення журналістського розслідування може бути нескінченна безліч. Як же виокремити з них найбільш перспективну з погляду реалізації, які фактори тут повинні відігравати вирішальну роль?

Певне, найскладніше питання, що постає на самому початку роботи: заради чого ми проводимо розслідування? Чого хочемо досягти? Якщо, скажімо, закриття конкретної АЗС, то чи варто для цього проводити журналістське розслідування? Можливо, треба просто звернутися до суду...

На семінарі-практикумі в рамках проекту ми запропонували учасникам розглянути ситуацію, яка стосується однієї з найбільш конфліктних тем 2007-го року, — боротьби за природоохоронні території.

У липні 2007 року Львівська міськрада проголосувала за відведення земельної ділянки на вул. Довбуша, 15 під будівництво житлового кварталу. Це рішення викликало протести громадськості — активісти НУО стверджують, що відведення незаконне, оскільки відсутні відповідні дозволи, погодження тощо. Також на їхню думку ігнорується той факт, що ділянка входить до регіонального ландшафтного парку "Знесіння", історичного центру міста, внесеного до списку світової спадщини ЮНЕСКО, Державного історико-архітектурного заповідника. Потенційні ж забудовники стверджують, що все робиться законно і на благо міста.

Це — типовий приклад, один із багатьох випадків. Подібні конфліктні ситуації постійно виникають не лише на локальному, але й на загальнонаціональному рівні, адже охоронювані території є надзвичайно привабливими для господарювання. Як правило, в основі конфлікту лежить чиєсь бажання отримати швидкий прибуток. З іншого боку, досить часто ігноруються інтереси місцевих громад, які господарювали на землях, що пізніше стали заповідними.

Конфлікти навколо охоронюваних територій, звичайно ж, не є особливою рисою саме України. Проте в багатьох європейських країнах такі суперечки зараз намагаються вирішувати з максимально можливим задоволенням

інтересів всіх зацікавлених сторін. Зокрема, у створенні загальноєвропейської "зеленої" мережі "Natura 2000" на державному рівні передбачена система компенсації землевласникам, чиї можливості господарювання обмежуються внаслідок заповідання окремих територій.

Тема конфліктів навколо природоохоронних територій і досі залишається "гарячою", а отже — перспективною в усіх регіонах України, вартою проведення масштабного журналістського розслідування.

Оцініть щирість та достовірність

Спробуйте знайти відповідь на питання: навіщо вам повідомляють ту чи іншу інформацію, яку мету переслідує джерело? Можливо, домагається відновлення справедливості, а може — представляє конкуруючу групу, що намагається використовувати ЗМІ для розправи з суперниками. Вчасно визначити, що рухає інформатором, — значить не стати об'єктом маніпуляції.

Втім, головним у нашій роботі є зовсім не мотиви, якими керуються при спілкуванні з нами наші джерела інформації, а об'єктивність тієї інформації, яку вони надають. Хоча мотиви теж важливі — знаючи їх, ви будете почувати себе впевненіше.

Будуйте версії, намічайте джерела

Оцінюючи якийсь факт чи подію, спробуйте зрозуміти, що за ним стоїть, і сміливо шукайте підтвердження своїм здогадам. Спробуйте уявити кістяк можливого матеріалу. Не впадайте у відчай, якщо в процесі роботи натрапите зовсім не на те, що очікували, — життя набагато складніше за найвитонченіші схеми.

Треба поставити перед собою питання, на які хочемо одержати відповіді в результаті нашого розслідування, і намітити можливі джерела інформації. Якщо ця тема є новою для вас, то, швидше за все, вам доведеться розширити коло своїх джерел. Відповідно, варто зрозуміти, хто і що може відноситися до їх числа, розробити схеми організації контактів. Спробуйте відповісти і на запитання, чи зможете ви знайти документальну базу для обраної теми. У зв'язку з цим дуже корисно заздалегідь подбати про так звану "фігуру легалізації". Йдеться про особу, яка готова від свого імені оприлюднити якісь факти, навіть якщо вони зібрані іншими людьми (але ця людина завдяки своєму досвіду може давати оцінку таким фактам). Адже це — один з небагатьох доступних журналістам способів самостійно сформувати доказову базу для свого розслідування.

Загалом джерела, з якими доводиться мати справу будь-якому журналісту, і журналісту-досліднику особливо, можна розділити на кілька категорій, наприклад:

- 1) живі й неживі;
- 2) відкриті, частково відкриті і закриті (конфіденційні);
- 3) офіційні і неофіційні;
- 4) разові і постійні.

Спрогнозуйте резонанс

Головним критерієм перспективності теми, на наш погляд, повинний бути суспільний резонанс, що вона потенційно може викликати. Чи викличе

публікація інтерес суспільства до цієї теми, як воно зреагує і чи зреагує взагалі — от питання, на які журналіст повинний сам собі чітко відповісти. Особливо це стосується випадків, коли тема ініційована вузьким колом осіб. Часто буває, що й інтерес до даної теми обмежений цим самим колом, незважаючи на запевнення джерела у величезній її актуальності для всього прогресивного людства. На жаль, чітких критеріїв оцінки перспективності теми не існує. Є чимало прикладів, коли журналіст і редактор мають з цього приводу протилежні точки зору.

Що може служити індикатором резонансності події? Це і журналістський досвід, і вміння відчувати свого читача, і здатність уловлювати настрої в суспільстві.

При оцінці резонансності теми потрібно враховувати ступінь її вивченості наукою, суспільством, пресою. Разом з тим, слід визнати, що критерії оцінки резонансності теми багато в чому суб'єктивні, тож дозволимо собі дати кілька порад. Оцініть ту інформацію, що вже була опублікована на цю і подібну теми. Чи багато ваших попередників ходило схожими стежками? Якщо ви беретеся за тему, на яку багато хто вже писав, дайте собі відповідь на питання: чи зможете ви сказати щось нове читачам? Майте на увазі, що читачів, насамперед, цікавлять обставини, що можуть торкнутися їх особисто чи близьких їм людей.

Якщо ви дійшли до висновку про недостатній інтерес суспільства до теми вже під час самого розслідування, не впадайте у відчай і доводьте роботу до кінця. Дещо можна виправити на етапі написання матеріалу. Досвідчений журналіст навіть найнудніші факти може красиво "упакувати".

Розрахуйте час, порахуйте гроші

Після того, як ви оцінили рівень резонансності теми, варто задатися питанням про терміни реалізації і можливості виконання вашого задуму. Приступаючи до роботи, треба усвідомлювати, який арсенал засобів пошуку інформації ви маєте, як довго дозволите собі займатися цією проблемою, чи буде читачу цікаве розслідування на обрану вами тему. Припустимо, ви відчуваєте, що тема викликає суспільний інтерес, але при цьому усвідомлюєте, що її розкриттю потрібно присвятити півроку роботи в архіві і стільки ж часу приділити пошуку свідків. Чи піде ваша редакція на те, щоб платити вам зарплату весь цей термін? Навряд чи. Може ви досить забезпечена людина, щоб дозволити собі рік не отримувати зарплатню? Якщо відповідь знову негативна, краще пошукати іншу тему для розслідування. Або збирати інформацію поступово, паралельно з роботою над іншими темами.

Крім коштів та часу подумайте про потребу/нааявність інших ресурсів, — оцініть ступінь вірогідності доведення справи до кінця. Якщо, наприклад, ви збираєтеся розслідувати діяльність міжнародного злочинного угруповування, то чи маєте ви достатні знання мов, можливість отримати візи для закордонних відряджень, контакти у правоохоронних органах тощо.

Залучайте доступні ресурси

Учасники нашого проекту спільними зусиллями склали список можливих ресурсів, які варто використовувати для збирання інформації по темі розслідування. Звичайно, кожний матеріал потребуватиме свого підходу, але загальний список варто тримати при собі. Отже, основні ресурси дослідницького процесу:

- Колишні та сучасні чиновники/міністри (у тому числі їхні виступи та звіти).
- Інтернет: офіційні сторінки підприємств, установ та організацій, форуми, публікації ЗМІ в Інтернеті, тощо.
- Громадські організації (особисті контакти, прес-релізи, розсилки).
- Люди, яким проблема болять (учасники, свідки, ті, хто працює в темі).
- Наукові, соціальні та інші доступні дослідження.
- Міжнародні громадські організації.
- Моніторинг ЗМІ та інформація від журналістів, котрі займаються темою.
- Науковці.
- Архіви, досье.
- Чутки.
- Опоненти, незадоволені.

Який ресурс ви оберете наступного разу, вирішувати вам. Але варто пам'ятати й про ті проблеми, які існують. Як свідчить практика учасників нашого проекту, зазвичай журналісти відчують брак часу й фінансів, іноді їм не вистачає досвіду, часто — кваліфікованих коментарів, практично завжди — спеціальної екологічної освіти. Спробуйте віднайти баланс між проблемами і можливостями їх вирішення завдяки цим ресурсам.

Виміряйте ризик

Ще один фактор, що вимагає попередньої оцінки, — ступінь ризику. Практично будь-яке серйозне розслідування несе в собі певну частку ризику, оскільки завжди знайдуться люди, які багато б віддали, щоб зберегти в таємниці ту чи іншу історію. Тому, оцінюючи ступінь ризику, відразу ж прикидайте способи його нейтралізації. У якихось випадках це зробити не складно: якщо вам, припустимо, треба відвідати вирубку лісу — візьміть із собою представників екоорганізацій, прихопіть підготовленого до цього — морально і фізично — приятеля, а ще краще домовтеся з дільничним цього району. Ступінь ризику — не тільки небезпека фізичного впливу. І не тільки для вас особисто, а й для ваших близьких, друзів, колег, навіть домашніх тварин.

Якщо ви будете вести розслідування проблеми як такої, а не розслідування чийої персональної діяльності, це не лише допоможе вам бути об'єктивнішими, а й зменшить ризик у роботі. Також не зосереджуйтеся лише на бізнесменах, які просувають свої антиекологічні проекти — не забувайте про чиновників, які дозволяють та узгоджують реалізацію цих проектів.

Крім того, якщо вам вдалось виявити якісь по-справжньому вагомі докази чи факти, про які ніхто поки не знає, найбезпечніше для вас буде одразу ж повідомити про них досить широке коло зацікавлених осіб: громадські організації, органи правопорядку, місцеву владу, тощо. Якщо є можливість, зробіть кілька копій з доказами виявленого вами факту та роздайте зацікавленим людям. Адже, якщо інформацію матиме десяток людей, чинити тиск на вас персонально не буде сенсу.

Єш разів перевірі

Коли ви вже вибрали тему, зробіть наступний крок — ще раз перевірте достовірність інформації, на якій базується ваш вибір.

Не забувайте, що найбільш достовірний, здавалось би, документ, який потрапив до редакції, може виявитися підробкою, чутка виявитися лише чуткою,

а "візит ініціатора" обернутися спасенною бесідою з психічно нездоровою людиною.

На жаль, підтвердити первісну інформацію вдається далеко не завжди. Наприклад, вам повідомляють про якийсь секретний додаток до офіційно обнародованих документів, що стосується суспільно значимої проблеми. Очевидно, підтвердити ці дані можна лише маючи на руках оригінали або, як мінімум, ксерокопії, секретних паперів, доступні тільки дуже обмеженому колу високопоставлених чиновників. Очевидно і те, що власникам цієї інформації немає резону передавати матеріали журналістам. Швидше за все, вам не вдасться довести таке розслідування до кінця. У даному випадку ми рекомендуємо відкласти тему до кращих часів. І завжди пам'ятайте, що навіть найцікавіша і правдоподібна інформація, що потрапила до вас, нічого не коштує, якщо її не зможуть підтвердити щонайменше ще два незалежних джерела, а ще краще — знайдіть їй документальне підтвердження.

І, нарешті

Якщо усі вищеописані етапи успішно пройдені, можна приймати рішення про початок розслідування. Прийняти рішення — це, насамперед, визначити, якими силами ви будете вести пошук, і скільки часу на це знадобиться, а також виробити заходи безпеки.

Уявімо, що ви визначилися з вибором теми журналістського розслідування, правильно оцінивши її перспективність і можливості реалізації, визначили приблизний список потенційних джерел інформації і склали план необхідних для проведення даного розслідування заходів. Після всього цього можна приступити власне до журналістського розслідування.

3. Основні етапи розслідування

Перш за все, визначтеся з мотивацією. Заради чого ви збираєтесь проводити розслідування: хочете грошей чи кар'єрного росту, прагнете посприяти розголосу певної інформації та інформаційному тиску на владу?

Далі будь-яке журналістське розслідування складається з наступних етапів:

- складання плану заходів;
- збір і обробка первинної інформації;
- робота з джерелами;
- систематизація зібраної інформації;
- формування доказової бази;
- генеральне інтерв'ю;
- юридична експертиза.

Складання плану розслідування

Не плутайте із планом публікації! План розслідування — це, скоріше, послідовність дій, які необхідно зробити, щоб знайти потрібні свідчення й одержати відповіді на поставлені запитання.

Письмовий план необхідний для кожного конкретного розслідування заходів особливо важливий при бригадному методі роботи, коли різні журналісти відпрацьовують різні напрямки одного великого журналістського розслідування.

Приклад.

Теми, які визначили для себе учасники нашого семінару-практикуму

1. Конфлікт у Кам'янці — Бузький між компанією "Кроно-Україна" і громадою.
2. Вплив базових антен мобільного зв'язку на населення.
3. Доцільність побудови сміттєпереробного заводу в Тернополі.
4. Доцільність побудови АЗС у Львові.
5. Забудова паркових територій у Львові й Тернополі.
6. Використання природоохоронних територій в Україні: відповідність до їх основного призначення.

План проведення розслідування (за темою 2)

1. Чітке визначення мети розслідування.
 2. Збір та опрацювання базової інформації.
 3. Пошук експертів.
 4. Офіційний запит до СЕС.
 5. Проведення незалежної експертизи.
 6. Опитування людей (не забути звернутися до лікарів).
 7. Запит до власника/представника мобільного оператора (не забути взяти до уваги існуючі базові документи, дані ріелтерів щодо вартості помешкань поблизу базових антен, заяви власника щодо екологічної відповідальності його компанії).
 8. Моніторинг преси та Інтернету, вивчення досвіду колег з цієї теми.
 9. Вивчення відповідних законодавчих актів, порядку надання дозволів, перших актів пожежників та СЕС (тут потрібні консультації з права).
 10. При написанні матеріалу звернути увагу на суміжні проблеми (нові технології та сучасні економічні вимоги до них, поведінка тарганів в будинку з базовими антенами тощо).
- (Учасниця проекту львівська журналістка Наталя Горбань зробила розслідування за цією темою. Див. у додатку "Базові станції потужніші, ніж таргани?").

Збір і обробка первинної інформації

Цей етап складається з двох основних частин. Перша частина — збір інформації про об'єкт чи події у відкритих джерелах. Друга частина — пошук об'єктивної інформації, зафіксованої в різних базах даних.

Збір інформації з відкритих джерел — робота "бібліотечна". Підніміть усі публікації ЗМІ з даної теми, використовуйте Інтернет, а якщо знадобиться — архіви. У результаті ви станете власником дос'є, що саме по собі є цінним інформаційним продуктом. Аналіз цих матеріалів, напевно, дасть вам не тільки загальне уявлення про тему, але й матеріал для наступних пошуків.

Другий етап — пошук об'єктивної інформації, зафіксованої в різних базах даних. Ця інформація не тільки додасть переконливості кінцевому продукту, але й дозволить зробити обґрунтовані припущення й висновки. Варто відзначити: для одержання багатих об'єктивних даних журналісту можуть допомогти запити. Наприклад, ви готуєте матеріал про чиновника, що, говорять, успішно сполучає державну службу з комерційною діяльністю. Простий запит у реєстраційну палату дозволить підтвердити чи спростувати ці дані. Отже, журналістський запит — часом дуже ефективний спосіб одержання інформації. На жаль, колеги (через лінощі?) часто зневажають цією можливістю.

У тих випадках, коли журналістське розслідування починається з візиту "ініціатора", до збору й обробки первинної інформації обов'язково входить робота з цим самим ініціатором. Як правило, така людина дуже добре розбирається в суті подій, які стануть предметом вашого журналістського пошуку, тому зазвичай сама бере в них участь — навіщо б інакше вона прийшла до вас "скаржитися"? З таким джерелом інформації треба працювати довго і якісно, причому до того, як ви візьметесь за роботу з іншими джерелами. Адже, на відміну від них, ініціатор (його можна назвати первинним джерелом інформації) готовий до співробітництва з вами, його не треба ні в чому переконувати, до нього не потрібно шукати "підходи". Натомість, серйозно попрацювавши з цією людиною, ви, по-перше, будете більш-менш пристойно уявляти собі, де ви зможете знайти інші джерела інформації, які вам обов'язково знадобляться на наступному етапі журналістського розслідування, а, по-друге, прийдете до цих джерел уже підготовленими.

Приклад законів, що забезпечують доступ громадськості до інформації

Основні закони України, які гарантують доступ до екологічної інформації:

Конституція України (стаття 50(2)): "Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена".

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища": "Кожен громадянин має право на одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення" (стаття 9, частина 1, пункт е).

Закон України "Про інформацію", що гарантує право на доступ до інформації і створює правове підґрунтя для реалізації цього права. Закон має низку позитивних рис, включаючи гарантію права на отримання інформації (стаття 5 і 9), та зобов'язання державних органів надавати інформацію за запитом (стаття 10 і 32), положення про систему оскарження (стаття 35 і 48) та право вимагати від уряду інформацію про себе (стаття 23), обов'язок державних органів влади активно розповсюджувати інформацію (стаття 29) і санкції щодо тих, хто порушує даний закон (стаття 35 і 47).

Окрім того, Україна ратифікувала *Оргуську конвенцію*, що накладає на держави-учасників ряд серйозних зобов'язань. По-перше, вони повинні дбати про одержання оновленої екологічної інформації. Оскільки велика частина важливої інформації знаходиться в приватній сфері, держава повинна розробити механізми для збору такої інформації. Конвенція зобов'язує держави робити безпосередньо доступними для громадськості найбільш важливі категорії екологічної інформації. Наприклад, активно публікувати звіти про стан довкілля, тексти законів, що стосуються довкілля, а також стратегії, плани та програми. Крім того, Оргуська конвенція надає право будь-якій зацікавленій особі одержати інформацію про стан навколишнього середовища, не пояснюючи причин своєї зацікавленості. З цієї метою держава повинні слідувати за тим, щоб державні органи чітко показували, якими видами інформації вони володіють, якою є процедура її отримання.

Отже, як бачимо, на законодавчому рівні права громадськості на одержання екологічної інформації добре захищені. Однак на практиці для одержання такої інформації доводиться стикатись з доволі суттєвими труднощами.

Інформаційний запит

За Законом України "Про інформацію" громадськість може отримувати інформацію

а) у відповідь на інформаційний запит та

б) в результаті оприлюднення інформації державними органами, компаніями, організаціями та інституціями.

"Інформаційний запит" в законі визначається як "письмове звернення з вимогою про надання можливості ознайомитись з офіційними документами".

Подаючи таке звернення, дуже важливо чітко окреслити вид інформації, яку подавач хотів би отримати. Наприклад: рівень забруднення повітря оксидами сірки, оксидами азоту та пилу на території міста Кам'янка — Бузька в період з 2005 по 2007 роки. Адже, якщо чітко не окреслити вид інформації, яка має бути надана, — відповідь буде розмита та узагальнена.

Начальнику Головного управління містобудування, архітектури і дизайну міського середовища Київської міської державної адміністрації
Присяжнюку Василю Федоровичу
01044 м. Київ, вул. Хрещатик, 36

Як нам стало відомо, у Голосіївському районі міста Києва здійснюється будівництво станцій метро "Деміївська", "Голосіївська", "Васильківська" й "Експоцентр" Куренівсько-Червоноармійської лінії метрополітену.

У зв'язку з цим виникає питання про потенційну загрозу пошкодження або руйнації житлових будинків чи інших споруд (і, відповідно, — загрозу життю і здоров'ю жителів), а також зменшення площі зелених насаджень унаслідок будівництва тунелів і нових станцій метро.

Тому, керуючись ст. 34 Конституції України, ст. 9 Закону України "Про інформацію", ст. 21 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", просимо:

1. Пред'явити для ознайомлення проект будівництва нових станцій метро на Куренівсько-Червоноармійської лінії.

2. Повідомити, чи проводилися екологічна або інша експертизи перед початком будівництва. Якщо так, то просимо надати відповідні документи й експертні висновки.

Просимо дати відповідь якомога швидше на адресу:

Венгер О.У, Рощина О.В. Сахо О.Ю.,
Києво-Могилянська Школа Журналістики
04070, м. Київ, вул. Волоська 8/5, корп. 4.

Головному державному
санітарному лікарю м. Києва
Козловій І.А.

Шановна Ірино Антонівно!

Прошу надати детальну інформацію щодо двох станцій мобільного зв'язку, розташованих на даху магазину "Велика кишеня" за адресою вул. Лятошинського, 14. Список питань додається.

Відповідь прошу надіслати на адресу:

Широ Ваш...

Контактний телефон...

Факс...

E-mail...

Питання до статті про захист здоров'я киян при роботі станцій мобільного зв'язку:

1. Хто персонально й коли (час, дата) проводив обстеження базових станцій по вул. Лятошинського, 14.
2. Чи були при цьому присутні мешканці сусідніх будинків? Якщо так, то хто саме.
3. У яких саме точках на той час розташовувалися базові станції (прохання надати копію схеми — оскільки станції кілька разів переставлялися)?
4. Чи проводилося при цьому вимірювання щільності електромагнітного поля? Які результати зафіксували вимірювання?
5. У якій точці проводилися вимірювання?

на "відкриту інформацію" та "інформацію з обмеженим доступом". Закон забороняє обмеження в доступі до "відкритої інформації", разом з тим, як показує практика учасників проекту, доволі суттєвою є проблема з отриманням інформації "з обмеженим доступом". Адже досить часто, невідомо з яких міркувань і невідомо яким законом керуючись, чиновники відносять важливу екологічну інформацію до інформації "для службового користування". З отриманням такої інформації в зацікавленій особи можуть виникнути суттєві труднощі.

Інформація у сфері оборони, економіки, науки та технологій, закордонних справ, національної безпеки та обстоювання законів може класифікуватися такою, що відповідає статті 1 ЗУ "Про державну таємницю". Цей та інші закони встановлюють перелік категорій інформації, які не можуть бути таємними або конфіденційними, включаючи зокрема наступне:

- стан довкілля, якість харчових та споживчих продуктів;
- аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, які трапилися чи можуть трапитися і створювати загрозу для безпеки громадян;
- стан здоров'я населення, стандарти життя, включаючи харчування, одяг, проживання, здоров'я та соціальні послуги, а також соціально демографічні дані, стан законодавства та порядку, а також освіти та культури населення.

Обмеження доступу до тих самих категорій інформацій також заборонено відповідно до Закону України "Про інформацію".

Одержання інформації через суд

Згідно статті 35 ЗУ "Про інформацію" кожен має право оскаржити відмову надати інформацію (або затримку її надання) в суді. Суттєвим недоліком тут є фактична відсутність санкцій щодо чиновника, який незаконно відмовився надавати інформацію. Тобто у випадку, якщо в суді вдасться довести незаконність ненадання інформації, суд зобов'язує відповідний орган надати інформацію, яку вимагав позивач, але разом з тим судді зазвичай не накладають на відповідачів жодних штрафних санкцій. Такі рішення суду не сприяють тому, щоб чиновники в майбутньому більш відповідально ставились до виконання закону "Про інформацію". Разом з

Закон обумовлює, що орган який опрацьовує запит, протягом 10 днів повинен повідомити подавача запиту про те, чи його запит може бути задоволений. Якщо відповідь позитивна то інформація повинна бути надана протягом місяця. При відмові надати інформацію повинно подаватися пояснення причин цієї відмови.

Разом з тим, особа, яка подає запит, не повинна обґрунтовувати причин своєї зацікавленості даною інформацією.

За умовами Оргуської конвенції державні органи повинні надавати перелік інформації, якою вони володіють. Однак на практиці таку інформацію надають не завжди. Тут потрібно виходити з повноважень державного органу, згідно яких він повинен був би мати певну інформацію. Разом з тим, відсутність інформації про наявність чи відсутність в державному органі певної інформації, суттєво ускладнює процес її отримання.

Інформація поділяється

тим, позивач втрачає багато часу на судовий розгляд, і часто інформація, яку отримує в результаті, є вже застарілою.

Якщо ж суд першої інстанції визнав, що порушення в ненаданні такої інформації не було, — можна звернутись в апеляційний суд, продовжити виборювати своє право на інформацію в судах України. Або ж, якщо це стосується екологічної інформації, можна звернутись до міжнародного комітету по дотриманню Організації Конвенції. Комітет не є судовим органом, він не може зобов'язати державу надати інформацію, але він приймає рішення про дотримання чи недотримання Конвенції та надає рекомендації державі. Санкції за невиконання рекомендацій немає, але існують певні наслідки в міжнародних відносинах...

Окрім цього, можна скористатись "позасудовим шляхом" — звернутись зі скаргою про ненадання інформації до СБУ чи прокуратури, оскільки такі порушення відносять до корупційних, або до тих, що сприяють корупції. Тоді відповідно до Закону України "Про боротьбу з корупцією" щодо чиновника проводиться процедура перевірки його діяльності.

Інформація через ЗМІ та Інтернет

Крім можливості отримання інформації через інформаційний запит, українське законодавство зобов'язує державну владу, місцеві органи влади, підприємства, установи, організації та окремих осіб розповсюджувати екологічну інформацію в деяких ситуаціях. Наприклад, коли проводиться оцінка впливу на навколишнє середовище для певного проекту, інформація про це повинна публікуватись в ЗМІ. Державні екологічні органи також відповідальні за регулярне розповсюдження інформації про довкілля через ЗМІ (у випадках надзвичайних ситуацій розповсюдження має бути негайним). Сюди входить інформація про джерела забруднення, викиди відходів та інші небезпеки, які мають вплив на здоров'я людей. Проте немає визначення часових рамок, регулярності чи форми, в якій має відбуватися це розповсюдження.

Державні органи доволі часто оприлюднюють матеріали про стан довкілля в мережі Інтернет. Однак такий метод має цілу низку негативних моментів: досить часто інформація на інтернет-сторінках подається нерегулярно чи неповно, вона може бути застарілою, окрім того — такі матеріали не можна використати в суді як доказ (в такому випадку вартує додатково звернутись в державний орган із запитом про одержання даної інформації в письмовій формі).

Санкції

Стаття 47 Закону України "Про інформацію" говорить, що "порушення закону... тягне за собою цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність". Це положення може застосовуватись у випадку незаконної відмови надати інформацію, несвоєчасне надання інформації, поширення неправдивої інформації і перешкоджання поширенню інформації.

Стаття 238 Кримінального кодексу України передбачає штрафи та ув'язнення у випадку: "приховування або умисного перекручування службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан загрозованості населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою".

Максимальний строк покарання становить три роки або п'ять, якщо інформація стосується району надзвичайної ситуації і її приховання призводить до тяжких наслідків. Однак в Україні про випадки застосування таких санкцій поки невідомо.

Незважаючи на створювану ілюзію демократії, останнім часом ситуація з доступом до інформації погіршується. Законодавча база щодо доступу до екологічної інформації в Україні існує, але практика дотримання законодавства "кульгає". Необхідно посилити відповідальність за порушення законодавства, а громадськості слід вимагати від чиновників у повній мірі виконувати свої обов'язки у цій сфері. В Україні існує необгрунтоване віднесення відкритої інформації до інформації з обмеженим доступом. Крім того, окремі акти в цій сфері сприяють тому, що чиновник довільно тлумачить законодавство та на власний розсуд вирішує, надавати інформацію чи ні. Подекуди чиновники недостатньо обізнані з вимогами законодавства. Активне інформування недостатнє та не відповідає вимогам законодавства та потребам громадськості.

Робота з джерелами

Треба сказати, що робота з джерелами інформації в рамках наміченого журналістського розслідування цілком залежить лише від однієї обставини: чи є у вашому розпорядженні чи в розпорядженні ваших колег саме ті джерела, котрі необхідні вданому конкретному випадку. Якщо так — вам має бути просто з ними зустрітися і поговорити, якщо немає — доведеться знайти цих людей, познайомитися з ними і переконати їх надати інформацію.

Корисно буде двома словами розповісти про основні етапи "вербування" джерел інформації в тому вигляді, в якому цьому навчають співробітників спецслужб. Для них вербування джерела інформації включає такі етапи:

- виявлення кандидата;
- оцінка його перспективності;
- залучення до співробітництва;
- перевірка;
- корегування його діяльності в потрібному напрямку;
- утримання на необхідний для співробітництва термін;
- своєчасне переривання контакту.

Звичайно ж, у журналістів немає можливостей спецслужб для реалізації настільки серйозної роботи з кожним джерелом інформації. Тому ми не пропонуємо вам скористатися цією схемою, але хоча б знати про її існування буде корисно.

Неурядові організації як джерело інформації

Неурядові організації є важливим джерелом інформації. Спеціалізуючись на певних питаннях, вони акумулюють чимало даних, зокрема, що дуже важливо, відповіді державних органів на запити. У них також є багато корисних контактів — з експертами, урядовцями тощо. Крім того, співпраця з НУО надає можливість брати участь в акціях прямої дії і бути свідками подій, що безпосередньо стосуються обраної теми. Ще одним важливим аргументом на користь спілкування з недержавними організаціями є їхня відкритість до співпраці. НУО також характеризуються оригінальним підходом до збору й обробки інформації, а отже можуть надати цікаві, несподівані й досить сміливі коментарі. Саме під час різноманітних заходів НУО журналісти знаходять цікаві теми для матеріалів, корисні поради та контакти, адже громадські організації залучають до своїх заходів представників різних верств населення та зацікавлених сторін.

Хоча, з іншого боку, в журналістів, зокрема, в учасників нашого семінару-практикуму, є доволі багато нарікань на неурядові організації. Журналісти відзначають, що повідомлення НУО бувають суб'єктивними й недостовірними, часом містять забагато емоцій і мало перевірених фактів. Часто проблема, яку піднімають активісти громадського руху, не відповідає масштабності її розголосу. Серед недоліків НУО журналісти відзначають зангажованість, заполітизованість, низьку якість подання інформації, некоректність та неоперативність.

Проте, у більшості випадків НУО звертають увагу на проблеми, що дійсно важливі. Трапляється, що, відстоюючи інтереси суспільства, вони зачіпають

досить могутні структури. Тому, висвітлюючи конфліктну ситуацію, сюжет чи статтю про неї обов'язково треба обговорити з юристом. Треба бути дуже уважним щодо формулювань, особливо у "звинувачувальній" частині матеріалу. Інакше публікація може викликати не лише широкий розголос, але й призвести до серйозних негативних наслідків.

Останнім часом, завдяки розвитку Інтернету, громадяни та організації громадянського суспільства все активніше самостійно поширюють інформацію, складаючи навіть конкуренцію журналістам, — з'явилися нові медіа, так звана громадянська журналістика. Правовою основою для розвитку громадянської журналістики є стаття 34 Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Сергій Даниленко, головний редактор інтернет-видання "Хай-вей" у статті "Сила громадянської журналістики" пише, що "незабаром громадянська журналістика буде впливати на формування позиції людей не менше, ніж традиційні медіа. Саме тому організації громадянського суспільства мають бути в авангарді поширення і використання технологій громадянської журналістики".

Нові медіа можуть допомогти природоохоронцям із громадських організацій чи пересічним громадянам фіксувати правопорушення в галузі охорони довкілля та оперативно про них інформувати традиційні медіа. Таким чином, діяльність екологічних громадських організацій в Україні має позитивний вплив на розвиток екологічної журналістики взагалі.

Систематизація зібраної інформації

Корисно пам'ятати важливе правило: всю інформацію, отриману від джерел, необхідно фіксувати в комп'ютері і відправляти в архів. Навіть якщо ви не напишете статтю зараз, ви зможете скористатися отриманою інформацією пізніше. Крім того, своєчасна фіксація та систематизація інформації допомагає краще уявити "загальну картину" та "вибудувати" план майбутньої статті. А інформація, отримана від різних джерел у рамках роботи з однієї теми, збирається в одну папку — як в електронному, так і в паперовому вигляді. Це робить зручною вашу роботу і дозволяє ефективно звітувати перед керівництвом.

В АЖУРі папка, зібрана з матеріалів одного журналістського розслідування, складається з наступних розділів:

- власна інформація (резюме того, що отримано від джерел);
- базова (основна) інформація;
- документи;
- копії публікацій (чи досьє з відкритих джерел).

Усе це разом складає первинну довідку, яка є проміжним результатом вашої роботи. Довідка — аж ніяк не журналістський матеріал. Це зібрана разом і систематизована інформація, викладена без емоцій. Обов'язково відзначте, яка її частина перевірена, а яка не підтверджена. Склавши довідку, ви напевно побачите інформаційні порожнечі, заповнення яких вимагає додаткової роботи. На основі довідки готується резюме, де викладаються висновки, яких дійшов журналіст в результаті розслідування. Що б не сталося, довідка залишиться у вашому архіві. Якщо коли-небудь доведеться повернутися до цієї теми, вам не знадобиться знову збирати весь масив інформації.

Звіти про бесіди з джерелами інформації в хронологічному порядку їхнього одержання розміщуються в першій частині папки, у розділі "власна інформація". В АЖУРі ці звіти оформляються в такий спосіб:

"Іванов Іван Іванович
заступник директора ЗАТ "Ігрек"
т. 999-99-99
21.01.2001:"

Далі йде логічно вибудований короткий виклад отриманої від даного джерела інформації. Перші три рядки оформлення (крім дати) відразу ж після виготовлення звіту копіюються в електронний архів джерел інформації. А весь розділ папки "власна інформація" в електронному вигляді являє собою один файл, що після закінчення роботи з відповідної теми відправляється в архів.

Втім, у кожного досвідченого журналіста формується своя система зберігання інформації.

Коли вся інформація зібрана, велика спокуса взяти і відразу ж опублікувати розгромну статтю. Багато хто так і робить, зневажаючи одним з головних принципів професії: журналіст завжди повинен вислухати обидві сторони конфлікту. Ваш прямий обов'язок — надати право на відповідь тим, чиї інтереси зачіпає ваш матеріал. Цей етап називається генеральним інтерв'ю.

Генеральне інтерв'ю

Без цього журналістське розслідування не можна вважати завершеним. Генеральне інтерв'ю необхідне не тільки з точки зору дотримання етичних норм; можливо, вам доведеться зовсім інакше розставити акценти в матеріалі, тому що з'ясується нюанси, про які ви навіть не здогадувалися. Зовсім не обов'язково і навіть зайве пропонувати "герою" генерального інтерв'ю ознайомитися з матеріалом у цілому; краще показати тільки те, що безпосередньо стосується конкретного фігуранта, щоб не посвячувати його до виходу статті чи сюжету в усі деталі вашої роботи. Якщо ж ваш герой не побажав з вами спілкуватися (а це його право), то в статті ви можете це відзначити. Це тільки підсилить довіру читачів до публікації.

Деякі закордонні колеги рекомендують зустрічатися з фігурантом розслідування на перших етапах роботи. На їхню думку, об'єкт розслідування все рівно дізнається про вашу роботу, хоч як би ви не були обережні. Крім того, ви зможете позбутися зайвої роботи, якщо опинитесь на хибному шляху. Ця аргументація не позбавлена логіки, але вона більш прийнятна для країн, де переважає цивілізоване ставлення до журналістів і ЗМІ. Нам же не раз доводилось бачити, як герой розслідування, довідавшись про публікацію, що готується, усіляко намагається запобігти її появі. Одержавши фору в часі, він може почати контрнаступ чи продумати лінію поведінки при зустрічі з вами. Якщо ж ви прийдете до персонажа, коли він вас не чекає, то можете розраховувати на щирість.

Формування доказової бази. Юридична експертиза

Наступний обов'язковий крок — юридична експертиза. Як правило, професійно написане журналістське розслідування спирається навіть не на

один, а на цілу низку законів та інших правових документів. Без візи кваліфікованого юриста розповідь про конфліктну ситуацію не може йти до друку. Якщо в редакції немає юридичної служби — знайдіть юриста, якому ви довіряєте. Юрист може багато чого змінити. Коли ж юрист схвалив статтю, залишається чекати, коли газета опублікує результати ваших вишукувань і приймати поздоровлення колег та/або гнівні дзвінки від тих, кому ви завдали клопотів. Можуть бути й серйозніші наслідки, а тому співпрацювати з юристами варто постійно.

Приклад. Довготривала історія з публікацією, один із фігурантів якої звернувся до суду з позовом, вимагаючи від автора відшкодування матеріальних збитків, а від газети — спростування. Матеріал "Генеральна прокуратура України звинуватила Держкомлісгосп та Мінприроди України в протизаконному знищенні червонокнижних зубрів" за підписом директора Київського еколого-культурного центру В. Бореяка був надрукований в "Сільських вістях" 30 жовтня 2007 року. Попередньої юридичної експертизи не було, а звинувачувальна частина публікації звучала дуже категорично. В тій же газеті ("Сільські вісті", 10 січня 2008 року, <http://uamedia.visti.net/sil-visti/search.html>) опублікований матеріал журналістки Наталі Литвиненко "Єврокопія за золотого зубра", присвячений тій же темі, який однак не мав для газети і журналіста негативних наслідків.

Основною причиною судового позову проти Володимира Бореяка стало пряме звинувачення ним М. Шадури у винищенні зубрів та наданні дозволів на вбивство цих тварин. Пан Шадура заявив у суді, що він безпосередньо полювань не організовував і у знищенні тварин не винен. У відповідь пан. Бореяко надав копію наказу Держкомлісгоспу, яким дозволяється організація так званого селекційного відстрілу зубрів. Сума позову складає 50 тисяч гривень. Розгляд справи дуже затягнувся, — до цього теж слід бути готовими, якщо беретесь за складне розслідування. Інтереси громадянина Бореяка в суді захищає адвокат з громадської організації "ЕкоПраво-Київ". Цікаво, що це не єдина справа про зубрів, проведена Володимиром Бореяком та юристами "ЕкоПраво-Київ" проти Держкомлісгоспу. Можна навіть говорити про цілу "зуброву епопею", яка описана зокрема в книзі В.Бореяка та В.Сесіна "Истребление зубров в Украине, Белоруси, Польше и России. Материалы независимого расследования".

Поширення недостовірної (яка насправді є такою чи видається за неї однією з зацікавлених сторін) інформації журналістом чи іншою фізичною особою тягне за собою цивільно-правову відповідальність. Її обсяг у кожному конкретному випадку залежить від ступеня обґрунтованості позову і внутрішнього переконання судді, який вирішує справу. У разі належного обґрунтування позову за поширення недостовірної інформації може стягуватися лише матеріальне і моральне відшкодування в порядку цивільного судочинства. А суми тут можуть бути від 1 гривні і до безкінечності, в залежності від розміру заподіяної шкоди. За словами провідного консультанта МБО "Екологія-Право-Людина" (<http://www.epl.org.ua>) Єлизавети Алексеевої, найбільша у її практиці присуджена сума моральної шкоди за поширення недостовірної інформації була у справі громадянина Д. до Дунайського біосферного заповідника та редакції газети "Дунайська заря", яких суд першої інстанції зобов'язав відшкодувати позивачеві 50 тис. грн. солідарно.

Приклад використання законодавчих актів.

Журналістські матеріали щодо конфліктної ситуації у Львівському регіональному ландшафтному парку "Знесіння", а також щодо численних інших випадків конфліктів навколо природоохоронних територій, повинні брати до уваги наступні законодавчі акти.

ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД УКРАЇНИ"

Порядок зміни меж, категорії та скасування статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) визначено Законом України "Про природно-заповідний фонд

України" (ст.51-54). Законодавством встановлено єдиний порядок створення чи оголошення та зміни меж, категорії або скасування статусу територій та об'єктів ПЗФ. Так, згідно ст. 54 цього Закону зміна меж, категорії та скасування статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду проводиться відповідно до ст. 51-53, які визначають порядок подання, попереднього розгляду клопотань та прийняття рішень про створення чи оголошення об'єктів природно-заповідного фонду.

Згідно цього порядку підготовки і подання клопотань про створення, зміну меж, категорії та скасування статусу об'єктів ПЗФ може здійснюватись органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, науковими установами, природоохоронними громадськими об'єднаннями або іншими заінтересованими підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Клопотання подаються до державних органів, уповноважених проводити їх попередній розгляд, в даному випадку до Державного управління екології та природних ресурсів. Законодавство встановлює вимоги як до зазначеного клопотання, так і до порядку його розгляду та погодження.

Згідно ст.51 вищезазначеного Закону, клопотання має містити обґрунтування необхідності зміни меж, категорії чи скасування статусу об'єктів ПЗФ, характеристику природних комплексів та об'єктів, відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників та користувачів природних ресурсів, а також відповідний картографічний матеріал.

Існують відповідні вказівки щодо створення окремих об'єктів. Зокрема, Головне управління національних природних парків і заповідної справи Мінекобезпеки України на основі чинного законодавства розробило та затвердило Методичні вказівки "Порядок оголошення заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи та передачі їх під охорону" (Дод. 1). Цей порядок передбачає схему оголошення (і відповідно, згідно статті 54 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", скасування статусу чи зміни меж) заказників, заповідних урочищ та пам'яток природи.

Клопотання щодо територій та об'єктів місцевого значення повинні попередньо розглядатись Держуправлінням та, в разі їх схвалення, повинно проводитись їх погодження з власниками та первинними користувачами природних ресурсів. На підставі результатів погодження клопотань Держуправління повинне розробити відповідні проекти зміни меж чи скасування статусу об'єктів ПЗФ.

Конфліктна ситуація у Кам'янці — Бузькій

Справа у Кам'янці — Бузькій має багато ракурсів. І щоб радити, які саме закони можуть стати в пригоді її жителям, а також журналістам, які зацікавлені в об'єктивному висвітленні подій, треба визначити, що саме цікавить, викликає занепокоєння. Якщо, наприклад, шкідливі викиди, це можуть бути Закони України "Про охорону навколишнього природного середовища" та "Про охорону атмосферного повітря". Якщо відходи, які, можливо, вивозяться на звалище — Закон України "Про відходи". Якщо заплановане будівництво нового цеху, проти якого саме й протестують місцеві жителі і на яке не дає згоди міськрада, — Закони України "Про екологічну експертизу", "Про об'єкти підвищеної небезпеки", "Про санітарне та епідемічне благополуччя населення". Оскільки місцеві жителі хочуть провести референдум з цього приводу, можна ще звернутися до законодавства про референдуми.

4. Втрачені можливості

На жаль, українські журналісти часом не помічають важливих для людства екологічних тем. Ось, скажімо, деякі з них.

Щодо перетворення України в токсичне звалище Європи

Про існування такої загрози громадські організації попереджали неодноразово. Ще в 2004 році під час візиту тодішнього президента України Леоніда Кучми на Львівщину зайшла мова про покращення інвестиційного клімату та про можливу зацікавленість деяких інвесторів у переносі своїх шкідливих виробництв на територію України. На тривожні запитання екологів тоді Леонід Кучма відповів: "Я переконаний, і система та є обов'язково, люба інвестиція, особливо, якщо вона пов'язана з виробництвом, повинна пройти експертизу, в тому числі екологічну..." Однак між офіційними запевненнями та реальним станом речей вже тоді існувала велика прірва. Вступ наших сусідів до ЄС суттєво вплинув на екологічну ситуацію України. Небезпечні відходи були однією з перепон, з котрою двері Європи залишилися б зачиненими для східних країн. Отже, аби виконати усі екологічні вимоги ЄС, наші сусіди вирішили транспортувати існуючі токсичні відходи до нас. Десятки вантажівок з небезпечними відходами, оформленими як "сировина" чи "продукт для виробництва" поїхали в Україну і стали величезною проблемою для невинних жертв нового бізнесу. Кислі гудрони на Львівщині, 4000 тисячі тон "преміксу" в Закарпатті, будівництво заводів із ремонту мобільних телефонів, — українські журналісти звернули на все це увагу тільки тоді, коли місцеві жителі почали бити на сполох. На жаль, наші журналісти поки що не поспішають попереджати проблеми й події, в Україні немає превентивної екологічної журналістики, немає спеціалістів, котрі могли б спрогнозувати певні явища та побачити тенденції.

Щодо теми зміни клімату в українських ЗМІ

У грудні 2007-го року протягом двох тижнів найповажніші ЗМІ світу пильно спостерігали за перебігом подій на конференції сторін Рамкової конвенції ООН

зі зміни клімату, що відбувалася на острові Балі. Переважна кількість українських засобів масової інформації протягом грудня також хоча б одного разу зверталися до цієї теми. Однак на відміну від світових мас-медіа, які розміщували повідомлення з конференції на початку випусків новин та перших шпальтах, в Україні їй не приділялося достатньої уваги. Матеріали — переважно інформаційні повідомлення — здебільшого були загальними і навіть не враховували інтересів аудиторії того чи іншого ЗМІ.

Висвітлення питання зміни клімату в українських ЗМІ було поверхневим: матеріали будувалися на стислому описі однієї, іноді двох, тем з претензією на сенсаційність. Найчастіше повідомлялося про загрози, що несе зміна клімату, часто проілюстровані добіркою статистичних даних без чіткої логіки та посилання на джерела. Авторі не намагалися розкрити тему глибше, поєднати її з українським контекстом, розглянути можливі шляхи виходу з кризи або конкретні рекомендації — що може зробити кожен для зменшення викидів парникових газів (з огляду на цільову аудиторію видань).

Водночас у 2007 році тема зміни клімату стала в світі найактуальнішою з екологічних. Про це свідчить хоча б те, що лауреатами Нобелівської премії миру у 2007-му стали колишній віце-прем'єр США Альберт Гор (автор фільму "Незручна правда" про глобальне потепління) та члени міжурядової групи експертів зі зміни клімату. Актуальною вона є і для України. Адже Україна так само потерпатиме від надзвичайних природних явищ: аномальна температура, частіші та сильніші повені у Карпатах, перетворення степів південного регіону на пустелі, затоплення прибережних територій, а також їх наслідків — міграції з південних країн, появи небажаних "гостей" на зразок малярії тощо. За оцінками програми моніторингу та вивчення клімату в Україні, вже зараз помітна тенденція зниження опадів у травні та серпні, що є великою проблемою для сільського господарства.

Слід нагадати, що Україна підписала Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату, взявши на себе певні зобов'язання і отримавши можливість для залучення коштів на впровадження проектів зі зменшення викидів парникових газів. Ці кошти можна направити на модернізацію промислових та комунальних підприємств. Завдяки проектам спільного впровадження, передбаченими Кіотським протоколом до вже згаданої Рамкової конвенції, Україна може отримати близько 4-6 на зменшення викидів на 1 тунну.

Ще однією темою, актуальною для України, а отже й для українських ЗМІ, є можливість торгівлі квотами на викиди "зайвих" парникових газів. Широко розповсюджена думка про те, що така торгівля є вигідною для нашої держави. Проте фахівці вважають, що насправді квот на ринку більше, ніж потрібно, щоб задовольнити наявний попит на них. Крім того, за чинними міжнародними угодами, кошти від продажу мають бути направлені на зниження викидів парникових газів.

Важливим питанням є також зниження викидів парникових газів шляхом енергозбереження і розвитку відновлюваних джерел енергії. І не лише з точки зору протидії зміні клімату — таким чином наша країна може зменшити залежність від імпортованих енергоресурсів. В Україні чимало енергоємних підприємств, зокрема, хімічних та металургійних, — така специфіка української промисловості значною мірою забезпечує велику кількість енергії, витрачену на виробництво одиниці ВВП. Тож подібним підприємствам, а також тим, що належать до житлово-комунального сектору, варто перейти на сучасні технології споживання енергії. Потенціал України в енергозбереженні оцінюється у 42-

48%, тобто половина енергоресурсів просто розтрачується і приблизно така ж кількість ресурсів купується за межами України

Перспективним є також питання скорочення транспортних парникових викидів шляхом застосування біопалива. Адже залежність від імпорту нафти з Росії, нестабільність на вітчизняному ринку пального, зростання попиту на біопаливо в країнах ЄС робить виробництво біодизелю та біоетанолу в Україні вкрай привабливим. І тут наша країна має великі перспективи. Так, згідно з урядовою програмою розвитку виробництва дизельного біопалива на 2007-2010 роки буде побудовано близько 23 заводів з виробництва біодизелю загальною потужністю 623 тис. тонн на рік.

Однак дедалі частіше в світі лунають аргументи проти застосування біопалива. Кажуть, що воно не виправдало надій, що його використання сприяє зростанню цін на харчові продукти. Екологи різних країн вітають наміри Єврокомісії заборонити імпорт деяких сортів біопалива, виробництво якого завдає тяжких екологічних втрат землі й клімату, зокрема ввести ембарго на ввезення до Євросоюзу біопалива, виробництво якого пов'язано з вирубкою тропічних лісів або потребує значних енергетичних затрат.

Україна має багатий потенціал для вироблення біопалива, а отже — великий ризик для сільського господарства.

У той же час мало хто з журналістів знає, що вирощування ріпаку, який є основною сировиною для виробництва біодизелю, дуже виснажує ґрунти, і тому вимагає спеціальних заходів з їхнього відновлення, зокрема, певної сівозміни. Також вирощування технічних культур знижує кількість площ під харчовими культурами, що стає одним із аргументів прихильників ГМО-рослин на користь їхнього поширення.

Використання біопалива — питання, що входить до кола інтересів і пересічних громадян, серед яких стає дедалі більше автовласників. Воно є цікавим з огляду як на можливість застосування, так і на цілком реальну економію коштів. Тобто, ця непроста тема могла б стати приводом для аналітичних журналістських матеріалів.

Багато дружніх до довкілля технологій, які, крім іншого, є вигідними, розроблено не лише на глобальному, але й на побутовому рівні. Перелік тем є дуже широким: від використання енергоощадних лампочок та сонячних колекторів для нагрівання води до маркування енергоефективних приладів і холодильників, у яких не використовується фреон.

Цікаво було б також дізнатися, хто із українських чиновників ставив підписи під злочинними рішеннями, розпорядженнями (як наприклад, про зняття статусу заповідності з цінного об'єкта заради прибутків від вирубаной деревини чи продажу землі, про ввезення токсичних відходів). Постійна зміна міністрів навколишнього природного середовища та "правил гри" в міністерстві з приходом кожної нової влади, невиконання обіцянок кожного попереднього міністра, — все це також могло б стати захоплюючою розповіддю.

Останнє

Журналістські розслідування, звичайно, штучний товар. Але його елементи, окремі етапи присутні при підготовці матеріалів інших жанрів. Не забувайте, що розслідування — складний жанр, який поєднує в собі елементи інтерв'ю,

портрету, репортажу, хроніки, аналізу, синтезу. Завдання розслідування — зацікавити читача унікальною ситуацією, або пояснити, що сенсаційного у звичайних на перший погляд речах.

Факт, який дав поштовх розслідуванню, потрібно досліджувати, перевіряти, доповнювати. І не забувайте про мотивацію чи мету екологічного розслідування — зробити світ кращим, а не тільки заробити гонорар чи збільшити тираж газети.

Корисні контакти та посилання

www.menr.gov.ua — Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

www.action-msi.org.ua — Проект "Сприяння активній участі громадян у протидії корупції в Україні "Гідна Україна".

<http://climategroup.org.ua> — Робоча група українських НУО зі зміни клімату.

www.fuelalternative.com.ua/index.phtml — портал, присвячений різним видам палива.

www.ednannia.kiev.ua — інтерактивний довідник НУО України, ІСАР "Єднання".

www.epl.org.ua — МБО "Екологія-Право-Людина".

www.dossier.org.ua — МБО "Зелене досьє".

www.unecsc.org/env/epr/epr_studies/Ukraine%20II.pdf (англійська версія)

www.unecsc.org/env/epr/epr_studies/Ukraine%20II%20Uk.pdf (українська версія) — Європейська Економічна комісія ООН, "Другий огляд результативності природоохоронної діяльності в Україні".

www.envsec.org — Ініціатива "Довкілля і безпека" (Екологічна програма ООН, ЮНЕП, Програма розвитку ООН, ПРООН, Організація із співробітництва та безпеки в Європі, ОБСЄ).

www.eco-ua.org — Комітет екологічного порятунку України.

www.usipr.kiev.ua — Український незалежний центр політичних досліджень.

www.gromada.lviv.ua — Громадський портал Львова.

www.portal.lviv.ua — Львівський портал.

www.ecoport.org.ua — Український екологічний портал.

www.eco-ukraine.org.ua — Еко — Україна (Фонд Східна Європа).

www.telekritika.ua — Телекритика.

www.zik.com.ua — Інформаційне агентство "Західна інформаційна корпорація".

www.mediapravo.org.ua — Асоціація медіа юристів.

www.uapp.org — Українська Асоціація видавців періодичної преси.

www.cure.org.ua — Український освітній центр реформ.

www.guard.in.ua — Незалежна медіа профспілка.

Борейко В.В., Сесин В.В. "Истребление зубров в Украине, Белоруси, Польше и России. Матералы независимого расследования", Киевский эколого-культурный центр, Киев, 2007, 80с. Також ця книга розміщена на сайті www.ecoethics.ru

Глушко. О.К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика. Навчальний посібник / 2-ге видання, перероблене і доповнене, -- К.: Арістей, 2008. -- 144 с.

Додатки
(публікації в пресі)

Олег Листопад

Історія про корупцію у Мінприроді

Наступні дві статті — частина циклу, присвяченого висвітленню проявів корупції у Мінприроді. Тодішній міністр довго не хотів помічати цих фактів, надсилаючи у відповідь на публікації типові чиновницькі відписки. Але остання стаття таки допекла Полякова. Та ще й як допекла!

У відповідь на справедливую критику Поляков та Комарчук влаштували цькування мене особисто та газети "Столиця". Сам Комарчук постійно телефонував з погрозами позиватися до суду (до речі, цим він погрожував і Валентину Смазі з "Вечерних Вестей", і Володимиру Борецьку й багатьом активістам екоНУО, які узяли участь у кампанії за очищення Мінприроди від недобросовісних чиновників. Погрожувати — погрожував, а от виконувати свої погрози не поспішав. Адже за кожним рядком статей були документи або свідчення очевидців.

Використовуючи "телефонне право" та інші методи, Поляков змусив газету припинити публікацію будь-яких критичних природоохоронних матеріалів, що навіть опосередковано торкалися діяльності Мінприроди. Також вимагав мене звільнити,

але редакція, Національна Спілка журналістів України та природоохоронні громадські організації цього не допустили. Обійшлося доганою. Примусив міністр газету й спростування надрукувати. Що саме спростувати — так і не ясно до цих пір: жодного конкретного "недостовірного" факту у своєму листі міністр не навів. Та й не міг навести — усі матеріали були написані на документальній основі (ви можете ознайомитися далі з цією вимогою та "спростуванням").

Чимало колег підтримали мене, зокрема, "Народна газета" надрукувала статтю про негаразди у Мінприроді під назвою "Дива в заповіднику" в розпал міністерської істерії. Але загалом велося після "наїзду" міністра та його посіпака невесело. Крім серії про зловживання у центральному апараті Мінприроди довелося припинити й публікацію матеріалів про занепад заповідної справи та безлад у окремих заповідних установах. Відновити роботу за заповідним напрямком вдалося лише у вересні 2004, коли вже увага і Полякова, й інших можновладців була зосереджена на виборах.

Заповідник корупції у Державній(!) заповідній службі?

Гробар української заповідної справи займає одну з найвищих посад у Мінекоресурсів України

"Столиця", №5 (508),
30 січня - 5 лютого 2004

Саме так — гробар. Як біолог, еколог за освітою, як практик заповідної справи із двадцятирічним стажем, як експерт із цих питань Центру охорони дикої природи, Центру заповідної справи, групи Б-12 та інших поважних установ та організацій, вважаю, що дії заступника начальника Державної служби заповідної справи Мінекології України Сергія Комарчука направлені на знищення цього важливого напрямку державного будівництва та охорони природи. Втім, судіть самі.

Сергій Комарчук офіційно є людиною номер два у Державній службі заповідної справи (ДСЗС) Мінекоресурсів України. А насправді — першою, бо принципові й грошові

питання фактично вирішує саме він. Як саме вирішує, зазначено у направленому Генеральною Прокуратурою іще у травні 2003 на ім'я тодішнього Міністра екології та природних ресурсів України Василя Шевчука "Подання про усунення порушень антикорупційного законодавства в системі Мінекології України".

"У грудні 2002 Мінекоресурсів виділило 450 тисяч гривень бюджетних (наших із вами, шановні платники податків! — О.Л.) коштів на проведення спеціальних заходів..." — так починається у поданні розділ, присвячений пану Комарчуку. Далі у поданні зазначено, що кошти виділялися для порятунку перлин Чорномор'я — парків із світовим ім'ям та

загальнодержавним статусом "Місхорський", "Лівадійський" та "Массандрівський".

Було оголошено тендер. З подання дізнаємося, що голова тендерного комітету Комарчук запросив для участі у тендері три комерційні структури з Ялти. А засновники всіх трьох фірмочок — одні й ті ж! Навіть офіси у них — за однією адресою! Цікаво, що, не маючи точної інформації про суму виділених коштів, обсяги необхідних будівельних та ремонтних робіт, не обстежуючи навіть паркові території, одна з фірм подала письмові пропозиції із зазначенням точної суми, яка збігалася з виділеною на даний етап ремонту та з переліком робіт, які пропонувалося виконати на вказану суму.

Гроші переможцю — фірмі зі скромною назвою "Буддизайн" — Мінеко перераховує у грудні 2002-го. А вже у лютому 2003-го "Буддизайн" звітує про виконані роботи. Як вдалося справитися з освоєнням такої величезної суми за чемпіонський термін? Дуже просто: кошти було переведено у готівку і використано, як вказано у "Поданні", керівником цього приватного підприємства "не за цільовим призначенням". На день перевірки не знайшли слідів ні документів на виконані роботи, ні самих робіт.

А наші колеги з "Кримської правди" б'ють на сполох, кличуть на допомогу паркам: "Притчею во язицех стало визначення меж Місхорського та Массандрівського парків. Спеціально створена зберігати їх та Лівадійський парк дирекція роками сидить без коштів, не маючи можливості видати співробітникам навіть зарплату. З великими зусиллями їй вдалося отримати акт на землю Лівадійського парку й на цьому все закінчилося: місхорські та масандрівські шедеври садово-паркового мистецтва виявилися не потрібними. Проте, вони дуже потрібні "новим українцям", що будують собі в парковій зоні розкішні вілли. Так з'явилося "царське село" в Массандрівському парку біля селища Джеміет". Читачі, мабуть, шпетять державу на всі заставки, а держава — не винна! Вона заклик почула, допомогу виділила. Та дорогою на "караван допомоги" напали "розбійники" із "Буддизайну". А запросив їх, нагадаю, Комарчук. Знаючи, без сумніву, як один із керівників заповідної служби, у якій біді опинилися заповідні куточки кримської оздоровниці, він, проводячи такі сумнівні тендери, тим самим допускає подальше руйнування парків!

І такі факти, судячи з Подання, неодинокі. За подібною "схемою" було проведено тендер на проведення заходів щодо утилізації пестицидів, що зберігалися в Ялті у непристосованому приміщенні. Цього разу "Буддизайн", який навіть не мав ліцензії на

роботу з отрутохімікатами, смачно "проковтнув" 100 тис. грн. І знову — перевірка, за якою роботи — нуль: захламляйся, курортна Ялта отрутою, "оздоровлюй" українців та гостей із-за кордону. Тут уже не тільки на природу, а й на саме життя людини зазіхнули розратники за сприяння Комарчука (принаймні, ліцензію мав перевірити!).

Неймовірно, але факт: у той час як керівника "Буддизайну" заарештовують, порушуючи проти нього кримінальну справу, Комарчук, попри Подання Генпрокуратури, спокійнісінько працює на все тій же високій посаді, маючи нагоду організовувати нові тендери та інші не менш "цікаві" справи. Пояснення бачу лише в одному: попередній міністр екології України Василь Шевчук, отримавши у липні Подання Генеральної прокуратури, де "художествам" нашого "героя" присвячена ціла сторінка, не встиг відреагувати (наприкінці літа 2003-го Шевчук був знятий із своєї посади). А новому міністру — Сергію Полякову — Подання так і не трапилося на очі і скандальна інформація залишилася невідомою. Що ж, ми виправили цю прикру помилку історії.

Додамо ще кілька фактів до документу Прокуратури. Наша газета вже багато писала про спроби бізнесменів-невігласів зруйнувати Дунайський біосферний заповідник (ДБЗ). Громадськості та Національній академії наук України, який підпорядковано заповідник, ледве вдається "тримати оборону". Тут би знадобилася допомога Державної служби заповідної справи (ДСЗС). Та які ж ми наївні! Не на боці заповідника виступає офіційний представник ДСЗС С. Комарчук у судах, де вирішується доля біологічного розм'яття дунайської дельти. Виступи Комарчука на цих судах я найм'якше можу оцінити як спробу применшити значення заповідника. Це якесь там ЮНЕСКО та ще секретаріат Рамсарської конвенції вважають заповідник безцінним природним даром, а Комарчуку він і поготів не потрібний! У липні минулого року експерти згаданих вище міжнародних установ приїхали розібратися із станом справ у заповіднику. Директору ДБЗ Олександр Волошкевич розповів мені, що Комарчук ще в аеропорту почав примушувати експертів замість садити заповідника (м. Вилкове Одеської області) їхати до Миколаєва, де знаходиться штаб-квартира головного лобіста будівництва нищівного для природи судноплавного каналу через заповідник, ДП "Дельта-Лоцман". Мало не з боєм Волошкевичу вдалося перехопити експертів та показати їм заповідник. Добре, що один з них чудово знає російську мову і зрозумів, що відбувається, бо другий мало не вмер з переляку, вирішивши, що потрапив на "розборки" місцевої мафії. Як після цього

можуть думати у світі про державу, в якій держслужбовці поведуться неначе мафіозі?

Саме Комарчук, згідно з розподілом обов'язків, відповідає у заповідній Держслужбі за створення нових заповідних об'єктів. А, отже, разом із своїми попередниками на цій посаді, відповідає за провал виконання Закону України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000--2015 роки". "Столиця" не раз критикувала Мінекології з даного приводу. На сьогодні, згідно з цим законом повинні бути створені три нові біосферні заповідники, два природні та вісім національних парків. Реально

ж створено аж... один національний парк. Загалом же за останні чотири роки крім цього, "програмного", нацпарку "Гуцульщина" створено лише маленький Черемський заповідник.

Виходить, за словоблудними відповідями на наші викривальні публікації попередні високоначальники Комарчука намагалися приховати простий факт: нічого не робиться. Бо нема коли створювати нове — треба знищити, добити створене іншими.

Невже вам, пане міністре, потрібний такий підлеглий, який компрометує і вас, і ваше міністерство?

Свиня в заповіднику

"Столиця", № 14 (517),
2-8 квітня 2004

Подійкують, що міністр охорони довкілля Сергій Поляков планує в кожному заповіднику створити потужну свиноферму. А для відгодівлі поголів'я половина заповідних площ буде засіяна буряками. Плітки? Не вірите? А чим тоді іще пояснити підвищення на посаді заступника начальника Державної служби заповідної справи (ДСЗС) Сергія Комарчука. Як свідчить біографія остнього, він у 1985--1989 роках був аспірантом Всесоюзного НДІ цукрових буряків. Потім рухав сільськогосподарську науку (1989--1994 — науковий працівник Всесоюзного НДІ землеробства, с. Чабани Київської області). На пару сезонів "рвонув" у бізнес (1994-1996 — директор, виконавчий директор промислово-фінансової групи "Поступ", м. Київ). І лише вісім років тому вирішив раптом, що його покликання — заповідна справа. Точніше — її фінансування (1996--1999 рр. — радник начальника управління, перетвореного потім на Державну службу заповідної справи, начальник відділу економіки та інвестицій цього управління). З червня 2001 — заступник начальника ДСЗС.

Як на мене, глибоке знання буряківництва — єдине, чим Комарчук міг би заслужити посаду в.о. начальника ДСЗС. Бо за решту "подвигів" його треба негайно звільнити з державної служби. Усі справи, які йому доручалися раніше в заповідній справі, Комарчук успішно "валив".

Так провів тендер на роботи з врятування кримських парків, що і гроші зникли (майже півмільйона гривень), і парки далі воляють про допомогу. Так керував створенням нових заповідників та національних парків, що із запланованих спеціальною національною

програмою півтора десятків нових заповідних установ створено... одну! (Зважте, Програма ця є фактично Законом України!). Так приймав інспекторів міжнародних організацій, що вони вирішили, що мають справу... з мафією! Так "опікувався" розширенням Дунайського біосферного заповідника (ДБЗ), що той не отримав жодної з шести пропонуєваних Національною академією наук України (НАНУ) цінних ділянок дикої природи. Та ще й збрехав у відповідях на запити стурбованої долею заповідника громадськості, що розширення території ДБЗ проведено у відповідності з пропозиціями НАНУ. Чим, між іншим порушив пункт "г" статті 5 Закону України "Про боротьбу з корупцією" (державний службовець або інша особа, уповноважена на виконання функцій держави, не має права надавати недостовірну інформацію).

"Столиця" тричі на своїх сторінках вказувала міністру Полякову на невідповідність ділових та моральних якостей Комарчука званню державного чиновника України та ще й на відповідальній посаді. Та ми навіть не дізналися, яких саме заходів було вжито до Комарчука після надходження до міністерства подання Генеральної прокуратури "Про усунення порушень антикорупційного законодавства в системі Мінекології України", де Комарчуку присвячена аж сторінка із шести.

Ця сторінка — поки що найтемніша в життєписі нашого "героя". Намагаючись її краще розгледіти, громадська екологічна організація "Печеніги" направила запит до Генпрокуратури. Нещодавно надійшла відповідь, у якій, зокрема, сказано:

"Що стосується виділення приватному підприємству "Буддизайн" на підставі рішення тендерного комітету Державної служби заповідної справи коштів у сумі 403560 грн. на проведення спеціальних заходів на території парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення "Масандрівський", "Лівадійський", "Місхорський", то 09.04.03. Сімферопольською міжрайонною природоохоронною прокуратурою порушено кримінальну справу за ст. 191 ч. 5 КК України стосовно посадових осіб підприємства, які, зловживаючи довірою, привласнили бюджетні кошти. По справі проводиться досудове слідство.

Начальник відділу О. Онищенко".

Щотак "досудове слідство" і чи означає це, що директор "Буддизайну" усе ще сидить у буцегарні (з подання впливає, що він був арештований)? Що стоїть за таким тривалим терміном слідства? За поясненнями я звернувся до члена організації "ЕкоПраво-Харків" кандидата юридичних наук Сергія Варламова. Він відповів: "За більш точною інформацією і офіційними роз'ясненнями по цій справі треба знову звертатися до Прокуратури. Я ж можу зробити лише деякі припущення.

Цілком можливо, що за цим нічого не стоїть, крім звичайної практики розслідування таких кримінальних справ. Може бути, що нині запобіжний захід змінений на інший і людина знаходиться на волі. Якщо ж ні й він продовжує "сидіти", то нічого незаконного в цьому немає, тому що у відповідності до діючого УПК України максимальний термін перебування обвинувачуваного під вартою — 18 місяців. А в нашому випадку ще і року не пройшло (це спроба пожартувати).

А може, що за цим неповним роком ув'язнення щось і стоїть. Адже у поданні мова

йшла про те, що "Буддизайн" 4 рази вигравав тендер з "подачі" голови тендерної комісії. Немає формальних підстав для припущення, що ця перемога дісталася не за красиві очі. Хабар не фігурує. Зрештою, нікому не вигідно, щоб питання про якісь нечисті оборудки слипли в матеріалах кримінальної справи. Можна ж усіляко перешкоджають розслідуванню або тихо домовлятися з тим хто сидить аби він погодився усі брати на себе і нікого не "здавати". Якщо ж обвинувачуваний у даний час знаходиться на волі і запобіжний захід йому змінено, то вкотре мусимо повторювати про те, як уміють наші "старателі" виходити сухими з води..."

Пенсія мого батька після усіх ходін кабінетами та перерахунків складає 253 гривні. "Буддизайн" вкрав місячні пенсії у 1595 таких пенсіонерів, як мій тато. "Зелене світло" крадіжці дав тендерний комітет на чолі з Комарчуком. Що це було — співучасть з "розподілом благ" чи просто недбалість — кваліфікувати належним органам. Та в будь-якому разі запламована такою справою людина не гідна обіймати високу державну посаду. Натомість — підвищення! Після такого повіриш і в заповідник свиней, і в заповідні буряки й інші маячні.

Директор Дунайського біосферного заповідника Олександр Волошкевич сказав, що призначення Комарчука є плювком в обличчя екологічній громадськості. Додам від себе, й в обличчя Президента України, який буквально перед виходом нашої першої викривальної статті про Комарчука понад годину на нараді по боротьбі з корупцією закликав міністрів навести лад у своїх відомствах. Що ж, побачимо, чи стерпить Президент таке ставлення з боку екоміністра.

Рекультивувати не можна закрити

Де поставити кому у долі спецполігону?

(матеріал вийшов під назвою "Кінець фільтратної експлуатації. Коли закриють спецполігон у Підгірцях?)

Газета "Українська столиця",
16 липня 2007, №25 (70)

Сьогодні полігон твердих побутових відходів №5 ВАТ "Київспецтранс" (КСТ), розташований на землях Підгірцівської

сільської ради Обухівського району Київської області, приймає щодоби близько трьох тисяч

кубометрів відходів. Це приблизно 50 % усього сміття, яке виробляє Київ.

За таких темпів перша черга складування буде заповнена через два-три роки. Друга черга — через років п'ять-шість. Хоча існує й проект повномасштабної реконструкції полігону, який дозволить завозити сміття ще років двадцять.

Але є висока вірогідність того, що полігон припинить свою роботу вже цієї осені. Він й так тривалий час приймає відходи всупереч рішенням Головекоінспекції. Цьогоріч на День захисника вітчизни КСТ отримав "подарунок" у вигляді заборони подальшої експлуатації об'єкту.

Мертва вода

Полігон вичавлює із себе за добу 200-250 кубометрів так званого фільтрату — рідини, яка містить у собі майже усю таблицю Менделєєва. Такий само фільтрат утворюється й на усіх інших полігонах. Але якщо в інших місцях фільтрат просто дренує в ґрунт, то на 5-му його не пускає спеціальна півка. Очищення полігону від фільтрату і є головною вимогою усіх державних служб та громадськості. Першу серйозну спробу вирішити проблему зробили ще десять років тому. Але установка Рокхем німецького виробництва виявилася мало-ефективним витратчанням чотирьох (за цінами 1997 р.) млн. дол. Установка працює доволі якісно, але повільно: не більше ніж 200 кубометрів за добу. А ще ж є давні залишки у озері-накопичувачі (320-360 тис.м3). Інші недоліки Рокхему — висока собівартість очищення (понад 70 грн./м3), дорогі фільтри тощо. Тому у 2005-у КМДА вирішила виділити 74 млн. грн. на реконструкцію полігону (після проходження Укрінвестекспертизи цю суму зрізали до 69 млн.). З них 29 млн. — на будівельно-монтажні роботи, а 27 млн. — на придбання обладнання іншого типу — італійської фірми "VOMM". Уже на початку 2007 установка була змонтована і почалися пусконаладжувальні роботи. Нова система здатна очищати 400 кубометрів фільтрату за добу і у разі успішної роботи здатна за три роки очистити увесь накопичений фільтрат. Але — не очищає. Бо, оскільки її будівництво здійснювалося без відповідної проектної документації та висновків державної екологічної експертизи екоінспекція станцію опечатала.

За чужі помилки

Поспішне рішення попереднього керівництва КМДА сьогодні обходиться дорого. За інформацією голови правління КСТ Федора

Вітга, штрафи за будівництво без проекту склали суму в 37 млн. гривень. "Але ж треба розуміти, що наші попередники (Вітт та його нова команда прийшли на підприємство три місяці тому) не мали іншого виходу: фільтрат став занадто небезпечним, а дозволів та віз на потрібних документах можна чекати роками", — говорить Вітт.

Екологічна комісія Київської облради не йме віри італійській технології, оскільки вважає її невідпрацьованою. Тому раз за разом ухвалює рішення про припинення роботи станції до наявності висновків про її безпечність. Зокрема, член цієї комісії Олександр Черніков відзначає, що відсутні дані про безпечність сухого залишку та про наявність технологій його знешкодження. Сьогодні вчені працюють над цим питанням, але на його вирішення потрібен час.

Також виявилось, що не відповідають нормам температура отриманої після очистки води (занадто гаряча — майже 70 градусів) та вміст аміаку. Боротися з цим можна — треба будувати градирню, де й вода буде охолоджуватися до дозволеної для скиду температури, й аміак буде вивітрюватися. Але це знову — додаткові кошти й час. Те, чого так бракує КСТ для виходу з кризи. У яку, як вважає Вітт, підприємство загнали навмисне.

Тихе рейдерство?

На думку Вітга протягом останніх кількох років відбувається повзуче захоплення КСТ: "У нас п'ять членів правління. Місто представляють дві особи і троє — ВАТ "Геотрон", хоча у них менше частка акцій — майже 47% проти наших 51-го. Саме на таких умовах вони купили акції у 2002 році". Вітт запевняє, що саме представники другого найбільшого акціонера починаючи з 2004 року блокували платежі за оформлення дозвільних документів для роботи Київспецтранс: за гранично допустимі викиди та інші — усього чотири пакети документів, за кожний з яких треба було заплатити по 30-50 тис. грн. Відсутність цих дозволів й створювала конфліктні ситуації із СЕС, екоінспекцією тощо і врешті-решт привело до закриття полігону та великих проблем у самого КСТ. На моє запитання для чого комусь потрібно нищити підприємство, Вітт відповів, що основним інтересом може бути земля. Лише у столиці КСТ є землекористувачем майже 20 га землі. Навіть за мінімальної вартості 2 млн./га,

можна виручити кругленьку сумму. Вітт також звернув увагу на той факт, що не раз представником "Геотрону" виступав голова екологічної комісії Київської облради В'ячеслав Квят. У той же час, на думку Вітта, комісія та, з її подачі, контролюючі служби області, забагато уваги приділяють полігону.

Сам же Квят визнаючи, що належного порядку на жодному із сміттєзвалищ області порядку немає, обіцяє домогтися його наведення скрізь, у тому числі й на 5-му, який є найбільшим, і на його думку, найнебезпечнішим.

Для пересічного киянина малоцікаво, які мотиви ким рухають. Набагато більше його хвилює, чи вивезено вчасно сміття з двору й чи прийнятна для гаманця ціна за таку послугу. Для мешканця Підгірців ж та інших селищ навколо полігону важливо жити без ризику для життя та здоров'я. Тому полігон повинен працювати, але шкода від нього має бути мінімальною..

Коментарі

В руки брати можна, ковтати — не раджу

Завідувач лабораторії гігієни ґрунту та відходів Інституту гігієни та медичної екології імені Марзеєва, доктор медичних наук Валерій Станкевич повідомив "УС", що Інститутом за договором з КМДА ведеться дослідження сухого субстрату, води та газів, які утворюються у процесі роботи установки VOM.

До початку пусконаладжувальних робіт Інститут вивчив проектну документацію установки і дав позитивне висновок щодо неї. Подальші ж аналізи будуть коштувати близько 80 тис. грн.

Сам процес переробки фільтрату з точки зору гігієністів має суттєво покращити санітарну обстановку на полігоні. А щодо подальшої долі сухого залишку — чи то його заховувати, чи то щось іще з ним робити — буде залежати від класу його токсичності.

Поки Станкевич говорить лише те, що руками сухий залишок може й можна помацати, а от ковтати — у будь-якому разі не варто.

Загалом Інститут працює на полігоні ще від початку 1990-х. Зокрема, спеціалісти цієї наукової установи виконували роботи з комплексної санітарної оцінки першої черги полігону перед введенням в експлуатацію другої черги. Це були радіологічні дослідження та санітарно-хімічні дослідження з використанням наглядних свердловин тощо.

Облік і контроль

Жорсткий контроль за кількістю та правильним захороненням твердих побутових відходів у Київській області буде запроваджено вже восени цього року. У цьому переконаний голова Постійної комісії з питань екологічної політики та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи Київської облради В'ячеслав Квят. Облдержадміністрацією оголошено конкурс на розробку та оснащення усіх київських перевізників сміття спеціальними пристроями. Ці пристрої при пересіканні кордону з київською областю будуть надсилали до центральної диспетчерської сигналі про те, яка саме машина і скільки сміття везе. Виготовляє і встановлює ці пристрої переможець конкурсу за свій рахунок, зате потім отримує підряд на надання інформації про усі перевезення сміття по області. Схема, як на мене, дещо дивна.

Вартість проекту В'ячеслав Петрович не зміг мені назвати, але за даними з інших джерел маю відомості, що прилад на кожен сміттєвоз буде коштувати близько 360 дол.. Плюс обладнання для прийому сигналів та обробки інформації. Також пан Квят не зміг пояснити мені принцип роботи приладу, лише повідомив, що це нова технологія. Хоча класична формула з фізики за сьомий клас залишається усе тою ж: маса дорівнює об'єму, помноженому на щільність. У повсякденному житті це означає, що виміряти масу чогось можна або ж зваживши його на вагах, або ж вирахувати, знаючи об'єм та щільність. Але щільність сміття кожного разу різна, через що така методика вважається недосконалою. Так що з технологією нового обліку хотілося б познайомитися детальніше.

На запитання, яке відношення він має до "Геотрону", пан Квят повідомив, що на замовлення цієї фірми виконував лише консультативні роботи, зокрема, коли "Геотрон" свого часу мав наміри докорінно перебудувати роботу "Київспецтранс" і зробити його роботу прибутковою. На жаль, тоді керівництво КСТ на це не погодилося. В'ячеслав Квят стверджує, що інших стосунків — майнових тощо (не є акціонером), із "Геотроном" не має. Представником "Геотрону" саме як людина, яка розбирається у певних питаннях він дійсно виступав за дорученням, маючи повноваження голосувати з тих чи інших питань згідно наданих інструкцій. Також пан В'ячеслав не бачить ніяких можливостей для "Геотрону" отримати зиск як від блокування роботи КСТ, так і від тої київської землі, якою КСТ користується.

Смертельний канал

(підготовлено для інформаційного бюлетеня ПЗУ)

"Латвія готова збирати підписи для проведення референдуму в піддержку строительства канала Херсон-Рига, который должен соединить Балтийское и Черное моря. По предварительным данным, по каналу можно будет перевозить более 240 млн тонн груза, что в два раза превысит загрузку латвийских портов. Стоимость проекта оценивают приблизительно в 10 млрд долларов, однако организаторы обещают, что прибыли проекта будут крайне высокими."

Це цитата зі статті, подібні до якої регулярно з'являються в латвійській пресі останні 5-7 років. Громадськість привчають до думки про доцільність та вигідність каналу "Балтика-Чорне море" (він же — "Дніпро-Даугава", "Херсон-Рига" тощо). Й, відповідно, до думки про те, що можна пожертвувати красою Даугавою заради майбутніх прибутків.

Проектом передбачено риття багатокілометрового з'єднувального каналу між двома річками, будівництво двох-трьох нових водосховищ на Дніпрі, поглиблення русла (в тому числі й забрудненого радіацією Київського водосховища) до шести й більше метрів тощо.

Людяма навіть із мінімальною екологічною освітою та досвідом зрозуміло, що такий проект є смертельно небезпечним для обох річок. Що ж відомо про канал в Україні? Та майже нічого. Цей проект довгий час був відомчим секретом й лише чотири роки тому спеціальне розслідування Київського еколого-культурного центру та газети "Столиця" виявило масу цікавих деталей. Зокрема, з'ясувалося, що вже була створена міжнародна (Латвія-Україна-Білорусь) робоча група (РГ), яка встигла провести не одну нараду. Цікаво, що до української частини РГ увійшли не лише співробітники Мінтрансу, а й високопоставлені чиновники МЗС. А от ніу Мінохорони здоров'я, ніу НАНУ нічого не знали про проект. Уявляєте? Настільки масштабний, настільки екологічно небезпечний проект почали опрацьовувати без відома цих установ, без відома медиків та вчених-академіків.

Тоді ж виявилось, що робота над ідеєю угробити Дніпро кипить уже давно. Відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 11.11.02 № інд. 21, "вести" проект мало Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції. За його координації

Міністерство екології та природних ресурсів, Мінтранс, Держкомбуд, МНС та Мінекономіки опрацьовували питання і кожне висловило свою думку.

Мінтранс запропонував почати підготовку техніко-економічного обґрунтування (ТЕО), а вже потім, для проведення остаточної комплексної державної експертизи, залучити Мінекоресурсів, МНС та НАН України. Разом із цим, Мінтранс до підготовки ТЕО вважав передчасним проведення незалежної громадської експертизи. До думки підключити інші відомства вже після створення ТЕО приєдналося й Мінекономіки. Одним словом, пропонувалося усіх поставити уже перед фактом необхідності прийняття уже готового рішення.

Мінекоресурсів обнародувати інформацію теж не стало, але в одному з листів до інших міністерств зазначило, що Україна вже має досвід масштабного впливу на довкілля внаслідок створення та експлуатації каскаду Дніпровських водосховищ, "в результаті якого значна частина території потрапила до зони затоплення і підтоплення і потребує постійного захисту, особливо на півдні країни.

Створення нового водного шляху пропонується в зоні Полісся, для якого характерна наявність величезних площ верхових боліт, із високим рівнем залягання водоізолюючого шару. Зазначене будівництво може призвести до зміни водного балансу на значних територіях..."

Не покладаючи рук працювало МЗС України, яке дало відповідні доручення посольствам України у Республіці Білорусь та у Латвійській Республіці. А ще підключилося Посольство України у Фінляндії, яке повідомило, що керівництво ісландського інвестиційного банку "Kaupthing Investment Bank" "підтримує ідею створення заданого водного шляху та висловлює готовність інвестувати кошти у реалізацію цього проекту".

Якою сьогодні є позиція українських можновладців щодо ідеї побудувати канал наразі не відомо. Ми ж вважаємо своїм обов'язком ще раз застерегти чиновників та проінформувати громадськість про небезпечність такого каналу.

Коментар:

Олексій Яблоков, Росія, член-кореспондент Російської академії наук, Міжнародний Соціально-екологічний союз.

- Хибність ідеї будівництва таких каналів, як Дніпро-Даугава та їм подібних довела історія

цивілізації.. Річки — це свого роду кровоносні судини Землі. Зміна напрямку руху крові в організмі (а Земля, як уже давно доведено, це величезний й складний організм) за помахом чарівної палички чи за бажанням когось-там нічим хорошим не закінчується. Це з філософської точки зору. А на практиці аналіз подібних будівництв показує, що завжди в результаті таких масштабних будівництв людина залишалася перед розбитим коритом. Завжди!

З точки зору екології канал Дніпро-Даугава стане катастрофою для екосистеми Дніпра, яка з'єднається з екосистемою Даугави з невідомими наслідками. Втім, деякі можна спрогнозувати

вже зараз. Якись біологічні види будуть знищені, а якись чужі — широко розповсюдяться.

На людині наслідки проекту позначаться не відразу. Але... Не маю даних по Україні, а от в Росії через саме екологічні причини гине 493 тисячі людей на рік! Це понад 20% загальної смертності! Екстраполуйте ці цифри на Україну..

Великою проблемою стануть днопоглиблювальні роботи. Вже зараз для Дону, де такі роботи ведуться, це обертається катастрофічними змінами екосистем. Негативні зміни стану Дніпра відчують усі області, прилеглі до річки, усі, хто п'є з неї воду, тобто понад половину України.

Битва за Дунайські плавні

(З книги "За все живе і зелене"; повний текст на сайті: <http://www.ecoethics.ru/b78/>)

Кампанія із збереження Дунайського біосферного заповідника від руйнівного будівництва каналу по гирлу Бистре — одна з найрезонансніших та наймасштабніших в Україні за останні кілька років. Десятки неурядових екологічних організацій (екоНУО) брали участь у акціях протесту, сотні статей надрукували газети, десятки тисяч громадян поставили свої підписи під зверненнями на захист заповідника.

Зокрема, тижневик "Столиця" виступив понад десять разів. Пропоную вашій увазі надруковану в "Столиці" статтю "На краю нашої землі", яка демонструє неперевершену красу та туристичний потенціал Вилковського краю а також надрукований там же перший ("Не примушуйте червоніти...") й останній для "Столиці" ("Президент втрачає бали") матеріали (нині газета не виходить) — матеріали дунайської серії, в яких викладені основні аспекти проблеми та її розвитку.

Між цими статтями відбулося чимало: змінилося чотири міністри охорони довкілля України, стільки ж — міністрів транспорту та Прем'єр-міністрів, змінився Президент та Парламент (поки ця збірка вийде, зміниться й іще раз). ЕкоНУО провели понад десяток потужних пікетів різних державних установ, два десятки прес-конференцій, написали не одну сотню листів до урядовців.

Президент Кучма видав безпрецедентний указ, яким вперше в новітній українській історії у заповідника відібрали частину території. На посадових осіб ДБЗ завели і лише через рік закрили (підстав-то насправді не було!) кримінальну справу. Намагаючись

зламати спротив безгдузному будівництву, лобісти "Бистрого" нацьковували на заповідник та його громадських захисників і Управління по боротьбі з економічними злочинами, й інших "контролерів". Усі перевірки закінчилися нічим.

За ці чотири роки неодноразово на захист заповідника виступала Національна Академія наук України та її президент Борис Патон. Буквально наприкінці грудня 2005 НАНУ отримала кільканадцять доручень Прем'єр-Міністра (якому, у свою чергу, дав доручення Президент), в якому вимагалось: "Опрацювати питання про забезпечення функціонування глибоководного суднового ходу р. Дунай — Чорне море і фінансування відповідних робіт, у тому числі із залученням іноземних інвестицій. Про результати щоквартально інформуйте Кабінет Міністрів і Секретаріат Президента України".

Борису Євгеновичу довелося в черговий раз пояснювати чиновникам, що будувати канал по Бистрому не можна, бо це — марнотратство бюджетних, народних коштів, бо це протирічить законам природи і науки.

На сьогодні один з лобістів "Бистрого" сам тепер під слідством за зловживання службовим становищем та розтрату державних коштів, а директор заповідника, навпаки, став лауреатом Державної премії у галузі науки та техніки саме за роботу із збереження живої природи дельти.

Цікаво, що відразу після публікації першої статті зникла Інтернет-сторінка, з якої починав журналістське розслідування і яка розкривала справжню ціну будівництва та показувала у чийх інтересах воно ведеться. Та,

мабуть, не усіх любителів поживитися за народний кошт виведено на чисту воду.

Нещодавно виявилися нові факти, позначилися напрямки нових досліджень проблеми. Зокрема, вимагає ретельної перевірки інформація про те, що одним з головних лобістів каналу є народний депутат Крук. Напевно саме він є справжнім власником порту Рені і без

каналу й муніципалітет не вдається "відбити" вкладені у порт кошти. На користь цієї версії свідчить що саме Крук в кінці 2005 подав депутатський запит до Кабміну з вимогою відновити будівництво на Бистромі.

Історія продовжується, боротьба триває. Поки що лобісти недолугого проекту ведуть у рахунок, але заповідник усе ще живий.

Не примушуйте червоніти рожевого пелікана

"Столиця" №14 (414),

5 — 11 квітня 2002

До колгоспу раптово приїхала комісія. Бачать: посеред головної вулиці села бредє кабан. Замість передніх ніг — дерев'яні протези. До Голови: Що? Як? Чому? Той не розгубився: "Вовки відгризли. А наші орденоносні свиноводи зуміли повернути до активного життя." Як комісія поїхала, Голова — до свинарів: "Ви що ж гади, робите?" — "Та дуже вже холодно захоїлось, Петровичу..." Я пригадав цю байку, бо вона дуже точно передає сенс того, що Міністр України хоче зробити з Дунайським біосферним заповідником. Деяким транспортникам так хочеться мати можливість вже завтра плавати Дунаєм, що вони готові відрізати у заповідника чималий шмат території.

Ніж, яким збираються різати заповідник, називається "глибоководний судновий хід (простіше кажучи — канал) р. Дунай — Чорне море на українській ділянці дельти" (по гирлу Бистре). Автори та лобісти проекту вважають, що саме цим шляхом не тільки піде відродження колишньої слави українського річковоморського флоту, а й потече в країну солідний потік інвалюти, яку нам стануть платити за користування каналом іноземні судновласники. А екологи вважають, що канал загубить і унікальну природну ділянку, і репутацію України, яка привселюдно обіцяла світовій спільноті зберегти для прийдешніх поколінь неповторну красу дунайської дельти.

Конфлікт, то розгораючись, то затухаючи, сягнув найвищих щаблів влади. Це змусило втрутитися особисто Президента України. У його листі від 18.02.2002, адресованому Прем'єр-міністру, Міністру транспорту та Президенту Національної академії наук, значилося: "Зурахуванням чинного законодавства та відповідних міжнародних зобов'язань України опрацювати проекти альтернативних варіантів вирішення цієї проблеми. Суворо дотримуватись міжнародних зобов'язань".

Останню фразу Гарант Конституції дописав від руки.

Якщо ви, читачу, гадаєте, що тут-таки усі розбилися на пари і слухняно одитсадківською групою пішли назустріч консенсусу, то помиляєтесь. Замість конфлікту маємо тепер мало не війну, в яку втягуються все нові і нові люди та організації. Не виключено, що представники з тої чи іншої сторони скоро прийдуть вербувати й вас до своїх лав. За кого заступатися? І чи існує компроміс?

Спроби створити судноплавний канал у дельті ріки Дунай були початі Росією ще до першої світової війни — на рукаві Опівнічний (Полуночний) довжиною 1 км, у той час це була найкоротша відстань. Але дунайська дельта дуже швидко показала, що ніяких втручань терпіти не збирається і живе за своїми законами. Значні наноси привели до утворення мілини, яка цей канал і закупорила. Після закінчення першої світової війни Бессарабія відійшла до Румунії, і Росія втратила вихід до Дунаю. СРСР у середині 50-х років створив експериментальний судноплавний проріз для проходу суден типу "ріка-море" — канал Прірва. Але почалися ті ж проблеми, що й на Опівнічному. Довелося канал очистити. Обсяг днопоглиблювальних робіт у перші роки експлуатації склав 150–200 тис. куб. м на рік, до кінця 80-х років досяг 2,8 мільйонів кубічних метрів на рік, у 1987 році — 4,46 мільйони кубічних метрів на рік. Однак гроші на постійні ремонтні роботи знаходилися. Із розпадом СРСР фінансовий потік, призначений для розчищення каналу, почав міліти, як і сам канал. Вже в 1992 році днопоглиблювальні роботи носили хаотичний характер, а з 1994 року судноплавство припинилося. В гирлі Прірви утворилися піщані мілини, глибина над якими зараз не перевищує 1,2 метрів. Таким чином, ми втратили свій власний судноплав-

ний шлях. А монополія забезпечення судноплавства з ріки Дунай у Чорне море і назад належить, на думку Мінтрансу, Румунії (насправді Україна має свій канал — З'єднувальний, біля порту Усть-Дунайський — О.Л.). Україна ж, начебто, витрачає на проведення суден чималі гроші.

Звичайно ж, миритися з таким станом справ не годиться. Отже, "дайош вікно в Європу"! І Мінтранс, "керуючись державними інтересами", розпочинає пошук виходу в Дунай. От тільки заводить цей пошук, на превеликий жаль, в глухий кут. Законодавчий, принаймні. ДП "Дельта-Лоцман", якому Мінтранс безпосередньо доручив визначити контури майбутнього "вікна", виявилось організацію абсолютно юридично безграмотною. Запроєктувавши канал із Дунаю до Чорного моря через абсолютно заповідну зону Дунайського біосферного заповідника, горе-"лоцмани" штовхають замовників проекту на порушення цілої купи законів та міжнародних угод. Що і засвідчила правова експертиза Інституту держави та права ім. Корещького. Щоб зрозуміти, в яку халепу може потрапити завдяки таким "лоцманам" наша держава, досить назвати лише дві установи, під протекцією яких знаходиться заповідник: ЮНЕСКО і Секретаріат Рамсарської конвенції.

На проєктування, пошукові роботи й т.п. витрачені чималі державні кошти. І витрачені даремно, лише тому, що проєктанти не врахували заповідний статус території, на якій працювали. Втім, може про цей статус вони й пам'ятали, та сподівалися залякати або підкупити охоронців природних багатств? Спрацьовувала ж подібна практика в радянські роки, коли Мінводгосп загубив поліські болота. Або коли тут же, поруч, в цій же Одеській області, знищив родючі землі навколо лиману Сасик, який так і не захотів за наказом покорителів природи ставати прісноводним озером. Як би там не було, час вже втрутитися відповідним контролюючим органам — Прокуратурі, Рахунковій палаті тощо. Тим більше, що, за даними члена Міжнародної комісії із заповідних територій Міжнародного союзу охорони природи Володимира Борейка, під незаконне будівництво в держбюджеті на 2002 рік вже якимсь дивом закладено 27,9 мільйонів гривень! Як це сталося, враховуючи, що проєкт не зміг пройти "чистилище" державної екологічної експертизи? Мінтранс заслуговує на урок пристойної поведінки у

правовій державі, тим більше, що це не перша його спроба перебрати від Мінводгоспу СРСР звання "найбільшого ворога природи". Не так давно за участі цього відомства стався скандал щодо будівництва дороги через заповідні Дністровські плавні. А зараз Запоріжжя готується до грандіозного будівництва мостових переходів через Дніпро, які проляжуть прямісінько по Національному заповіднику "Острів Хортиця" і геологічному заказнику загальнодержавного значення "Дніпровські пороги". Дотого ж, для цього вже йде на повний хід реконструкція міського центру з організацією нових транспортних під'їздів до майбутніх мостів.

Наша довідка. Статус "біосферний" Дунайський заповідник отримав у 1998 р. Указом Президента України. Його площа — понад 45 тис. га, із них сьома частина — акваторія. Тваринний світ дельти налічує понад 5 тис. видів. У водах заповідника плавають понад 90 видів риб, 15 із них занесено до Червоної книги України. В очеретяних джунглях мешкають норка, горностай, річкова видра, дикий лісовий кіт. Але найбільшої слави заповідник зажив як пташиний рай. Орлани-білохвости, ковпики-косарі, великі й малі білі чаплі, лебеді, й, окраса дельти, рожеві та кучеряві пелікани з їхніми кумедними пір'яними чубчиками. Усього тут мешкає понад 250 видів птахів, в тому числі 43 — рідкісних, серед яких є занесені до Європейського червоного списку. Хто зводить тут гніздо і вигодовує пташенят, а хто просто знаходять місце для зимівлі та відпочинку, прилітаючи з Арктики, Китаю, Сибіру, Середземномор'я.

Виходить, що заповідник стоїть на заваді розвитку вітчизняного судноплавства? Зовсім ні. Існує не одна альтернатива. Зокрема, ще до того, як "Дельта-Лоцман" отримало мінтрансівське замовлення, у відомчій пресі обговорювався проєкт прокладення траси в обхід дельти Дунаю. Її загальна довжина — 9,1 км. Параметри забезпечують нормальне судноплавство з пропускною здатністю до 12500 суден на рік, а в перспективі — до 18000. Траса прокладається за межами заповідної зони. Вхід з боку Чорного моря передбачений у межах південно-західної частини Жебриянівської бухти, вихід у ріку Дунай — вище Вилковського перекату на ділянці з постійними глибинами ріки, із зручними судноплавними фарватером і маневровою зоною на сполученні Кілійського гирла і Соломонового рукава. Будівництво каналу на

стабільній ділянці ріки в піщаних ґрунтах забезпечує довговічність споруджень, можливість підведення комунікацій, а шлюзові затвори багаторазово скорочують можливі заноси каналу й акваторії Жебриянівської бухти. Інший варіант — реконструкція З'єднувального каналу. А є й "нульовий" — може, проводити судна через румунські канали таки дешевше, ніж будувати власний?

Прихильники проведення каналу через заповідник кивають якраз у бік Румунії: вона ж має подібний канал! Так-то воно так, так от тільки трошечки не так! Румуни давно усвідомили безперспективність боротьби з дельтоутворенням. На постійне підвищення плати за проходження суден через цей канал суттєво впливає саме збільшення обсягів днопоглиблювальних робіт. Тому румуни відійшли від дунайської дельти приблизно на 100 км південніше і побудували судноплавний хід Констанца — Черновода. Саме такого типу, як пропонована обхідна траса. Зараз Констанца переробляє 70 млн. тонн вантажів у рік, тобто більше, ніж усі 18 портів України разом узяті. А у 2010 році заплановано досягти 200 млн. тонн.

Ще один аргумент Мінтрансу і Ко — дешевизна їхнього проекту. Називаються цифри 6–7 мільйонів доларів проти 60–70 у разі будівництва в обхід. Мене ця дешевизна просто лякає. Ми не настільки багаті, щоб будувати дешеві канали. А потім їх без кінця чистити від заносів, ремонтувати, доробляти, підправляти... Можна подебатувати й щодо того, наскільки варіант "Бистрий" дійсно швидкий щодо термінів виконання, обговорити інші характеристики проектів. Та чи варто? Краще прислухаємось до поради класиків і зазирнемо в корінь.

На сайті Центру логістики та інформації уважний дослідник знайде опис інвестиційного проекту каналу через гирло "Бистре". Інформації, яка чомусь не озвучується в холі

численних дебатів. Чому — зрозуміте самі, я просто прошитую один розділ

"Концерн "Євразія" — об'єднання, створене підприємствами морського транспорту і зовнішніх інвесторів, що націлили свого зусилля на створення глибоководного суднового ходу (ГСХ) Дунай — Чорне море на українській ділянці дельти ріки Дунай.

Концерн створюється для залучення інвестицій з метою створення ГСХ і наступного повернення інвестицій.

Концерн працює за договором з Адміністрацією каналу (АК). АК глибоководного суднового ходу, створена державним підприємством "Дельта-Лощман", займається технічною експлуатацією і утриманням штучної частини ГСХ і забезпеченням безпеки судноплавства.

Обсяг інвестицій складає не менш 33,07 млн. доларів США. Концерн "Євразія" (генпідрядник) виступає з АК (замовник) у госпдоговірні (підрядні) відносини на проведення робіт із створення ГСХ (за рахунок залучення засобів концерну) на умовах відстрочки платежу під установлений відсоток.

АК забезпечує технічну експлуатацію ГСХ, стягує збори і погашує вартість робіт із створення ГСХ концерну з розрахунку 50% від каналних зборів."

Гадаю, що тепер зрозуміло, чому дехто так уперто лобіює саме цей проект. Вказані вище суми і відсотки пояснюють і "патріотизм" лобістів, і їхній антиекологізм. Якби рожеві пелікани дізналися про справжні причини, через які їх хочуть зігнати з рідних гнізд, вони напевне почервоніли б від обурення. Бо навряд чи дочекаються, щоб "лоцмани" почервоніли від сорому.

Насамкінець я хотів би звернути увагу на те, що саме заповідний статус дозволив стримати атаку на цей унікальний куточок природи.

На краю нашої землі

"Столиця", №35 (435),
30 серпня — 5 вересня 2002

Още нещодавно побував на Курильських островах. Узяв собі квиток на поїзд до Одеси, а далі — автобусом. Та ні, нічого я не переплутав і поїхав абсолютно у правильному напрямку. Наші, українські, Курильські острови знаходяться на південному заході Одеської області, в дельті Дунаю. В місці, де можна побачити чимало й інших див.

Неподалік від Курильських знаходиться інший острів, який називають нова земля. Саме так, із маленької літери, бо цей острів — наймолодша земля Європи. Він утворився з річкового мулу, який Дунай приносить десятками тонн до Чорного моря. Цей острів ви не побачите на картах десятирічної давності, але це не заважає кушам верболозу буйно

зеленіти, а птахам — зивати сотні гнізд й виводити пташенят. Олександр Волошкевич, метикуватий директор Дунайського біосферного заповідника (ДБЗ), в межах якого й утворився новий острів, заманює туристів можливістю побувати на наймолодшій землі континенту, а потім видає їм грамоти-посвідчення.

Фактично уся сучасна Дунайська дельта була колись такими молодими землями. Місто Вилкове колись знаходилося майже на березі моря, а зараз відстоїть від нього на вісімнадцять кілометрів. Двісті п'ятдесят років тому, тікаючи від царського гніву, тут поселилися старообрядці-розкольники філіповського (липованського) толку. Забрідали й козаки-втікачі, але врешті подалися далі — хто на Кубань, хто загинув у чисельних війнах. А липовани прижилися, пережили не одну зміну влади, не одної країни протекторати. Багато у чому зберегли свої традиції та звичаї, гордяться своїм корінням. Я був свідком як один із егерів ДБЗ ображено відповідав іншому: "Це ти чому вб'явеш, що я не липованин? Я — липованин, і жінка у мене — липованка!"

Хоча тої суворості у дотриманні старих правил уже немає. Першопоселенці, скажімо, алкоголь не вживали, а сьогодні рідко який обід у Вилкове обходиться без фірмового "Новака" — сухого червоного вина, яке виробляють тільки тут, з місцевого сорту винограду. Попри визначні якості вина, зробити бізнес на ньому ще нікому не вдалося, бо пити його треба чимшвидше після схижування з дерев'яної діжки. Бутильоване, воно втрачає свій неповторний смак. Південне сонце, родючий мул, на якому розбиті і яким удобрюються городи вилковчан, вдосталь вологи, і праця, праця, праця — ось складові чудових врожаїв фруктів та ягід. Особливо славиться Вилкове полуницею, оптовий ринок якої працює у центрі містечка, а вже звідти вона потрапляє до Одеси та інших міст.

На оптовий полуницю часто підвозять човнами. Деінде скористалися б "кравчучкою", а тут — човном. Тільки не поспішайте кивати головою: "Знаємо, мовляв, Вилкове — це ж українська Венеція". Той, хто скористався таким порівнянням, мабуть, або у Вилковому, або у Венеції не бував. Бо крім розгалуженої мережі каналів нічого спільного з італійським містом тут немає. Білі хатинки нічим не нагадують палаши Венеції, а рибальські трудяги-човни не схожі на розфранчені, устелені килимами гондоли.

А от у гості у Вилковому човнами вже не їздять. Це колись продумана система ериків

(вузьких, шириною у один-два човни, каналів) поєднувала городян між собою та з Дунаєм. Тепер інакше: ерики збереглися в окремих районах, ближче до плавнів. У центрі ж Вилкове нагадує провінційно-стандартний райцентр. "Великі ерики", як їх колись називали, засипані, перетворені на звичайні вулиці. Але справжні рибалки все ще живуть біля води. Красень-будиночок на березі, вимощені мулом двір та гребля (тут греблею звуть високий бережок, перепону між будинком та водою), на кожному кроці — квіти. Взимку по ерику бігають ковзанярі, навесні різноголоса кумкають жаби, а влітку пацани рибалять прямо біля хвртки разом із вдовою на риби кицькою.

"До цього часу човен — предмет гордості місцевих жителів, — пише у книзі "Вилкове. Город в дельте Дуная" вилковчанка В. Скоробогатова. = Це візитна картка дому. Човен годує й возить, у справах і на відпочинок". Коли приходить рибальський час, каюк, магуна, шаландочка чи фелука прямує до прикордонного посту. Запис у журналі — і — на простори Дунаю. Головним руслом, на іншому березі якого — уже Румунія, поближче до заповідного місця, а там... У кожного рибалки своя, улюблена тоня (місце лову). Своя улюблена снасть-сітка: аламан, бредень, ахани, ятір, голиш, каравка, коци, матула, мережки, сачма, турбук. Рибу ловлять різну, але найбільш екзотична на мій смак навіть не осетрова рідня, а дунайський оселедець. Він смакує і свіжозварений, і солоний; й сам по собі, і в спеціальній дунайській юшці із семи видів риби; як окреме блюдо і як закуска-заїдка до вже згаданого "Новака". Весняний лов оселедця часто-густо визначає річний бюджет вилковчан.

Із створенням у нижній частині плавнів заповідника, на вилов, а то й на просто перебування у окремих місцях плавнів були встановлені заборони. Це породило певну кількість конфліктів із місцевим населенням. Але директор заповідника Олександр Волошкевич більшу частину їх зміг погасити. Тих, хто жалівся на втрату заробітків (а знайти роботу у Вилкове — справа непростя) він запрошує на заготівлю очерету. Міцні чоловіки заробляють за місяць до 500 гривень, жінки працюють на перебиранні. Більша частина заготовленого відправляється на експорт до Європи. Там з очерету роблять дахи. Економічно вигідно (гарний теплоізолятор), екологічно, стильно, стоїть років 50, якщо правильно вкласти.

Якщо знову згадали заповідник та його директора, то варто згадати й про інше його одну вигадку. На одному з рукавів Дунаю, поблизу виходу в море, він установив знак "Нульовий кілометр". Адже, на відміну від більшості рік, кілометраж Дуная рахують не від витоків, а навпаки — від гирла. Туристи фотографуються на фоні нуля і рушають на огляд зачарованого озера Анакін Кут. Озеро від краю до краю заросло лататтям, білі квіти якого розбіглися по воді в усі боки, немов янгольські посмішки. Тут же можна познайомитися з водяним горіхом. Його ще називають чілімом, рогульником, чортовим горіхом. Чому? Бо його плід схожий на коробочку із 2–4 гострими ріжками. Горіхи

їстівні. У голодні роки вони порятували чимало вилковчан. Горіхи можна їсти сирими, вареними, товкти на борошно, яке потім додається до хліба та каші. Страшенно полюбає ці горіхи дика сіра гуска. Обламає краї гострих ріжок, і — заковтує горіх цілим. Може тому тут живуть та зимують цілими зграями, що горіхів у плавнях — цілі зарості.

Просто туристичним раєм може стати це місце. Якщо тільки не порушить ідилії гвалт земснарядів від задуманого у далекому Києві каналу Дунай-Чорне море. Якщо не загубить його жадібність тих, хто хоче заробити за рахунок природи тут, щоб витратити зароблене "бабло" десь на заморських екзотичних островах.

Президент втрачає бали

Скорочено. Повністю надруковано під назвою "Екологи проти відходів у Зоні"

"Столиця", №51 (606), |
23-29 грудня 2005

Дві заяви Президента — про можливість поховання в Чорнобильській зоні іноземних радіоактивних відходів та про будівництво порту в гирлі Дунаю — викликали хвилю протесту з боку громадських та політичних партій природоохоронного спрямування...

Цікаво, чи має Ющенко радника з екологічних питань і хто то за один. Задаюся таким питанням, бо проблема захоронення відходів у Зоні далеко не нова.

Як і проблема збереження унікальної природи дельти Дунаю. Адже друга екологічно резонансна заява Президента, що пролунала за тиждень, 14 грудня у новинах телеканалу "Інтер", стосувалася ідеї спорудити порт в гирлі Дунаю.

— Чому на перший погляд позитивна ідея будівництва порту, тобто розвитку нашої економіки, викликала такі бурхливі протести екологів? — запитали Голову Ради екогупи "Печеніги" Сергія Шапаренка.

— Це тільки на перший погляд ідея позитивна. Насправді вона є продовженням вже існуючого безглузлого проекту — риття судноплавного каналу Дунай-Чорне море на одному з дунайських рукавів (по гирлу Бистре). Замість реалізувати справді вигідний для України та її народу варіант — а таких наразі кілька — каналокопателі вже другий рік бабраються у Дунайському мулі. А ми платимо їм за це чималі бюджетні гроші.

— Що значить "бабраються"?

— Як тільки земснаряд завершує роботу з поглиблення гирла Бистре, Дунай, виправдовуючи звання найбруднішої річки Європи,

заносить прокопане десятками тонн мулу. І вся робота, всі відірвані від пенсіонерів гроші — коту під хвіст. Ми вже стомилися писати листи до державних органів та проводити прес-конференції, пояснюючи безглуздість проекту. Багато надій покладали на нове керівництво держави, бо Кучма не хотів припинити цей шабаш.

— Чому не хотів?

— Ось що пишуть "Вечерние Вести" (№101): "... существует два заказчика работ: государственное предприятие "Дельта-Лощман" и... частная компания "Украинский фарватер (УФ)". Акционерами ее в равных долях являются некий киевлянин К. Бухонский и днепропетровское ООО "Обертон-Уголь", близкое к "Интерпайпу". Так, по крайней мере, утверждает в "Зеркале недели" (№12, от 2 апреля 2005 г.). То, что "Интерпайп" принадлежит зятю Кучмы Виктору Пинчуку, знает вся страна."

А в листі Мінітрансу до прем'єр-міністра Юрія Єханурова (№2460/27/10-05 від 02.11.2005) повідомляється, що за час дії договору про спільну діяльність фінансування здійснювалося за рахунок виключно Державного(!) підприємства "Дельта-Лощман", яким було перераховано "УФ" понад 6,3 млн. грн., зокрема понад 5,8 млн. грн. — на придбання каменю для будівництва дамби і понад 370 тис. грн. — на утримання апарату управління безпосередньо ТОВ "УФ". Згідно з довідкою від 24.06.2005 р., складеною КРУ Миколаївської області, камінь для будівництва дамби "УФ" придбав у посередника — ТОВ "Гранкар'єр". В

свою чергу "Гранкар'єр" створений наприкінці травня 2004 року і належить близьким родичам тодішнього керівника ДП "Дельта-Лоцман" В. В. Бездольного (34% — донці Н. В. Бездольній, 33% — прийомному сину — Р. О. Гончарову). Прибуток "кар'єристів" 816,2 тис. грн!

— Повернімося до заяви нинішнього Президента про будівництво порту.

— Уявімо ситуацію, що лобістам каналу "Бистре" таки вдалось обманути норів Дунаю й створити працюючий судновий хід. Тоді їм обов'язково потрібен буде порт, про який і говорить Президент. А тепер нагадаю ще "маленьку" деталь: і недолугі потуги побудувати канал саме по Бистрому, і проектування майбутнього порту ведуться на території заповідної перлини України — Дунайського біосферного заповідника (ДБЗ).

Крім як у серці ДБЗ — містечку Вилкове, яке ще називають "українською Венецією", такий проект реалізувати ніде. Судячи з настирливих чуток, порт планується для перевантаження хімічних речовин, а під його будівництво повинна бути знесена найближча до порту частина міста... Якщо ці плани будуть реалізовані, про місцеве унікальне вино, про дунайського оселедця та дещо інше, що приваблює туристів у Вилкове, доведеться забути. А не до кінця "добитий" каналізацією Бистрого заповідник (чого варталище загибель минулого літа кількох колоній птахів), буде "добитий" остаточно...

— Наскільки заява про будівництво порту у Вилковому вплине на рейтинг Президента?

— Місцевим жителям вже обіцяли і роботу, і покращення добробуту від будівництва по Бистрому. Але їх обманули. Тож обіцянкам про роботу в порту вони навряд чи повірять. Та й хто перенавчатиме потомствених дунайських рибалок на докерів? А щодо реакції людей,

яким природа України не байдужа... Кампанія проти спорудження каналу на гирлі Бистре — чи не наймасовіша екологічна кампанія в Україні за останні роки: проти цього проекту протестувало понад 50 тис. осіб! Це — ті, хто протестував активно. А додайте сюди ще по десятку співчуваючих на кожного активіста (таке співвідношення беззаперечно довів доктор соціологічних наук Олександр Стегній). Невже Президенту байдуже до думки півмільйона своїх співвітчизників?

Але, наскільки ми розуміємо, в Україні будь-якій владі, незважаючи від її кольору, потрібні "дірки" в бюджеті, через які можна безконтрольно перекачувати гроші. У нас і досі бюджетні кошти — нічий кошти, тому і можуть існувати проекти, подібні каналу на Бистрому.

— Як розвиватимуться далі події навколо суднового ходу по Бистрому?

— В останні місяці різко активізувалися лобісти цього ходу. Таке не вперше стається саме напередодні виборів — ми це бачили й у 2002 напередодні парламентських, і рік тому напередодні президентських: влада, аби послабити опозицію, схильна до угод із ким завгодно — головне, щоб ці "хто завгодно" підтримали її голосами виборців або грошми. За підтримку грошми подяка має бути місцем у певних радах, за голоси виборців — бюджетними коштами.

Нещодавно "каналізатори" провели прес-конференцію, під час якої активно прикривалися "національними інтересами" та сором'язливо замовчувала всі недоліки свого проекту. Від свого імені та імені численних громадських екологічних організацій змушений заявити: ці плани плутають власні інтереси з національними! І обов'язок Президента — зупинити любителів набити власні кишені за народний рахунок!

Наталія ГОРБАНЬ

Базові станції потужніші, ніж таргани?

"Ратуша"

18 квітня 2008

Про можливу шкоду від базових станцій мобільного зв'язку говорять чимало, однак зазвичай відразу визнають: нічого наразі не доведено. Є припущення. Є окремі дані. Однак нічого напевно стверджувати не можна.

І не тільки в Україні так мало відомо про вплив високочастотного електро-магнітного

випромінювання — адже таке явище для нас нове — людська раса звикла до досить малого природного фону і рідких його збільшень від спалахів блискавки... нині ж нас оточують тисячі джерел електромагнітного випромінювання що не має ні запаху, ні кольору, ні смаку — і це гнітить чи не найбільше, адже, коли люди

бачать металеву конструкцію базової станції в них над головами, в уяві відразу виникає потужний промінь, що прошиває тіло і псує здоров'я. Що все ж таки відомо про вплив базових станцій і мобільних телефонів, і як від них можна захиститись, намагалася з'ясувати журналіст "Ратуші".

Із мобільними операторами — без тарганів

Найкращим доказом негативного впливу електромагнітного випромінювання є потужні башти мобільного покриття, що розташовані за містом. В радіусі 350 метрів від такої башти GSM дуже мізерна рослинність, а в радіусі 240 метрів рослинність практично зникає. ... однак, все залежить від потужності, а такі споруди, звісно, значно потужніші, ніж базові станції, розташовані в місті.

Шкоду, що завдають мобільні телефони, вчені вивчають уже давно. Доведено, що електромагнітне випромінювання, яке створює телефон, здатне частково нагрівати людське тіло (так, наче мікрохвильова піч нагріває курку...). Зазвичай найбільшого впливу від телефону зазнає вухо, мозок та око — все, що найближче до телефону. За деякими даними, після розтину трупів "мобільних балакунів" лікарі навіть виявляють спечені клітини мозку з того боку, до якого людина зазвичай прикладає телефон до вуха. Однак, не тільки нагрівання є небезпечним. За даними досліджень, клітини шура та людини, які піддали електромагнітному випромінюванню відсередньо слабшому від того, яке випромінює "мобілка", почали виділяти спеціальні речовини, що стимулюють ріст та поділ клітини. Рак розвивається тоді, коли організм не здатний зупинити непотрібний ріст і поділ клітин у "неправильних" місцях. Цікавим є і той факт, що деякі вчені переконані — домашні улюбленці (таргани), що пережили навіть динозаврів, покинули людські оселі саме через ... електромагнільне випромінювання, до якого вони виявилися надто чутливими.

І якщо тарганяча чутливість нас навіть потішає, то інформацію про те, що за результатами дослідів американських вчених дитячий мозок поглинає на 50 — 70% більше випромінювання від телефону, ніж мозок дорослої людини, через менші розміри черепа, втішною назвати важко. Свого часу через усвідомлення можливої небезпеки, що несуть мобільні засоби зв'язку, Європейський парламент мав намір запровадити етикетки для мобільних

телефонів, аналогічні до обов'язкових для коробок із цигарками, чи спиртних напоїв (!)

Усі ми — учасники масового експерименту

У світі експлуатують близько 1,4 млн базових станцій, понад 20000 із них розміщені в Україні. У нашій державі — понад 51 млн абонентів... при населенні 47 мільйонів (!). Тож нічого нарікати на операторів мобільного зв'язку, адже вони, аби задовольнити наш попит, зобов'язані встановлювати базові станції.

"На території Львівської області загалом 1200 радіотехнічних об'єктів. Зокрема, радіо-, телевежі та базові станції мобільних операторів", — розповідає лікар лабораторії електромагнітних полів обласної санстанції Вадим Стасюк. За його словами, в Україні діють одні з найбільш жорстких у світі норм безпеки рівня електромагнітного випромінювання для елементів мережі мобільного зв'язку — граничний рівень випромінювання становить 2,5 мкВт/см². Для порівняння: в Росії та Угорщині цей показник 10 мкВт/см², а в скандинавських країнах — 100 мкВт/см².

"Наша служба стежить за тим, аби не було перевищень. Під час встановлення нової базової станції ми двічі робимо заміри — перед тим, як вона встановлена, аби визначити фонове забруднення, і після того, як вона введена в експлуатацію. Крім того, біля найбільш складних об'єктів ми проводимо поточні заміри (наприклад, у густонаселених районах, де в одному місці встановлено кілька базових станцій мобільних операторів). Як правило, перевищень нема. Іноді вишки мобільні оператори встановлюють самовільно — без необхідних дозволів. Звісно, при виявленні такої споруди їх власників штрафують, але навіть біля таких вишок ми, як правило, перевищень не виявляємо", — розповідає лікар лабораторії електромагнітних полів. На його думку, базові станції не становлять загрози, і людям варто звернути увагу на справді небезпечні прилади, до яких ми чомусь ставимося надто лояльно, наприклад, холодильники по frost, мікрохвильові печі та мобільні телефони. "Максимальне випромінювання, яке заміряли від базової станції, — 100 мкВт, причому безпосередньо перед вишкою, з того боку, куди скерована антена, — підсумовує пан Стасюк, — натомість випромінювання від телефону може сягати 300 мкВт, і прикладаємо ми його безпосередньо до вуха".

Водночас завідувач кафедри телекомунікацій "Львівської Політехніки" Маркіян Павликевич не настільки впевнений у безпеці базових станцій, як лікарі СЕС: "Найбільшу загрозу може становити сукупна дія електромагнітного випромінювання різних діапазонів. адже вона нині майже не вивчена. Щодо базових станцій, то рівень їх потужності є достатньо високий, аби при безперервній дії становити небезпеку". Окрім того, за його словами, багато залежить від... совісті власників базових станцій, адже технічно можливо збільшувати потужність базових станцій нелегально. "Дуже важливим є інспектування в широкому діапазоні. Адже реальні умови суттєво відрізняються від ідеальних. Наприклад, через наявність металевих конструкцій кладь багатократне відбиття електромагнітних хвиль, в результаті чого біля однієї антени інтенсивність електромагнітного поля може відрізнятися в тисячу разів", — стверджує пан Павликевич.

Різні думки щодо безпеки мобільних телефонів висловлюють не тільки в Україні. На думку авторитетного американського журналу Microwave News, усі ми (власники стільникового телефону, і ті, хто живе на територіях, охоплених мережами стільникового зв'язку) є учасниками унікального в історії масового експерименту, який через десятки років засвідчить, наскільки безпечним є мобільний зв'язок.

Порада юриста Бюро екологічних дослідвань Дмитра Скрипнікова для тих, хто все ж з недовірою ставиться до базових станцій і готовий боротися за свої права в суді:

Передовсім слід перевірити, чи є для встановлення базової станції всі необхідні дозволи. Якщо мобільний оператор хоче встановити її на житловому будинку, то повинен отримати дозвіл від мешканців. Через те, що мешканці зазвичай проти, базові станції встановлюють, як правило, на адміністративних будівлях. Тоді іноді антени дивляться просто в вікно мешканців сусідніх будинків.

Довести шкоду для здоров'я від впливу базової станції в суді доволі непросто (адже науковці і досі не мають переконливих доказів). Тому як один з можливих варіантів захисту інтересів тих, кому в вікно заглядає базова станція, можна використовувати досвід Ізраїлю — там ціни на нерухомість, яка розміщена неподалік від базової станції, або безпосередньо під нею, можуть зменшитися навіть на 80%, тому в судах доводять втрати від

знецінення нерухомості. Таким шляхом ідуть юристи багатьох країн. Це легший спосіб захистити себе від впливу електромагнітного випромінювання, аніж доводити, що антена шкодить здоров'ю.

Поради медиків тим, хто користується мобільним телефоном:

Мобільний телефон — прилад, який постійно, навіть тоді, коли ви ним не користуєтесь, випромінює електромагнітні хвилі. Тому, якщо бачите напис "Київстар", "UMC", "Djuice" чи інший логотип, це ознака того, що він періодично обмінюється інформацією з мережею. Відповідно, відбувається випромінювання (хоч і слабе). Тому, не варто ставити мобільний телефон під подушку, якщо ви використовуєте його як будильник. Так само не варто носити телефон у кишенях близько до тіла, краще покласти його у сумку.

Не рекомендуємо користуватися мобільним у салонах автомобілів. Це небезпечно для всіх, хто їде у салоні. Салон автомобіля — частково екрановане приміщення, отже, сигнал обміну між базовою станцією та телефоном буде ослаблений і в той, і в інший бік. З цієї причини ваш мобільний нарощуватиме потужність, яка відбиватиметься від стінок корпусу автомобіля і повертатиметься до вас, опромінюючи всіх, хто в машині. До речі, потужність може збільшитися в 5 — 6 разів. Те саме стосується і напівекранованих приміщень, у яких слабкий сигнал. Наприклад, напіввідвальне приміщення.

Значно зменшує небезпеку електромагнітного випромінювання гарнітура "hands free" ("вільні руки") адже основне джерело випромінювання ви маєте змогу відкласти подалі від себе. А інформація передаватиметься через дроти "вільних рук". Таким чином, негативний вплив на ваше тіло, зокрема на мозок, значно зменшується, адже потужність електромагнітного випромінювання зменшується пропорційно квадрату відстані від джерела.

Кількість випромінювання, яке потрапить на нас, залежить і від того, як ми тримаємо телефон. Зазвичай сам користувач винен у тому, що воно збільшується. Адже долонею ми майже повністю закриваємо верх телефону, саме там, де розташована антена. Відповідно, сигнал базової станції повністю перекривається рукою. Вона інтенсивно поглинає енергію, і ваш мобільний думає, що станція далеко, відповідно нарощує потужність у бік вашого вуха і голови.

Доведено:

Мобільний телефон усе таки завдає шкоди вашому здоров'ю в таких випадках:

Притуплення реакції та уваги при розмові по телефону під час керування автомобілем;

Створення збоїв в роботі надточних приладів (кардіостимулятори, медапарати).

Травми і хвороби хребта, обумовлені довгими розмовами з нахилоною при цьому головою. Тримати подовгу трубку в руці, говорять медики, — означає мати проблеми із м'язами, запаленням сухожиль, це може призвести і до зсуву дисків.

Напад грабіжників з метою заволодіння телефонним апаратом.

Богдана Стельмашова**Владимир Кацман
Премиксгейт**

ИЗВЕСТИЯ в Украине
(15, 16, 17 Декабря 2006)

Нашу страну превращают в токсический клондайк Европы!

В начале недели министр охраны окружающей среды Украины Василий Джарты сделал заявление, которое несколько обескуражило украинскую общественность — находящиеся в Закарпатье опасные отходы "премикс" упаковывают для хранения в железные контейнеры и утилизируют за государственный счет. Там же, в Карпатах. Порадоваться за закарпатцев, со дворов которых наконец уберут ядовитый мусор, в прямом смысле отравляющий им жизнь больше шести лет, мешает лишь один момент. Не станет ли подобная "благотворительная" акция Украины сигналом для стран Евросоюза безнаказанно превращать нашу страну в свалку для токсических веществ? Ведь согласно международному законодательству утилизацию "премикса" и ликвидацию последствий его пребывания на украинской земле должна взять на себя Венгрия — страна — производитель опасных химикатов.

К истории проблемы

С 1998 года закарпатская фирма "Озон" под видом сырья закупала у венгерской компании Eltex — гиганта европейской химической промышленности, перемолотую смесь токсических отходов. По официальной версии, названное "премиксом" вещество предназначалось для производства автомобильных шин. В действительности же из завезенных 1,5 тысячи тонн смеси только 412 было реализовано предприятиям Украины, а остальные разместили на территории Закарпатской области (известно около 8 мест складирования) в самых обычных мешках, нарушая правила хранения. Местные жители не сразу озаботились подобным соседством. Наоборот, употребляли брошенное без присмотра "полезное" сырье в хозяйстве —

удобряли собственные огороды и виноградники, использовали в качестве стирального порошка. В 1999 году "премикс" выгрузили в школьном дворе села Шом, и закопали часть мешков в фундамент строящегося учебного корпуса...

Лишь в феврале 2005-го сельчане и журналисты начали бить тревогу — к тому времени резкое ухудшение состояния здоровья жителей региона, наконец, связали с "чудесным" порошком. Представители МЧС часть "премикса", хранящегося в самых заметных местах типа склада комбината хлебопродуктов, погрузили в железнодорожные вагоны, но вывезти из региона не смогли — в качестве отходов отходы должны оставаться в Закарпатье.

Генеральная прокуратура открыла уголовное дело по факту недобросовестного исполнения обязанностей таможенниками и по факту контрабанды на территорию Украины опасных отходов производства по предварительному сговору. В этом году материалы по делу переданы в СБУ, но в деле "премиксгейта" вопросов все еще больше, чем ответов...

Например, в июле 2006 года эксперты Института гигиены и медицинской экологии им. О. Марзеева АМН Украины подтвердили, что проведенные исследования предоставленных прокуратурой Закарпатской области промышленных отходов по показателям опасности дают основание классифицировать по первому классу — особо опасные отходы. На эти результаты опираются и Генеральная прокуратура, и парламентский комитет по вопросам экологической политики, природопользования и ликвидации последствий Чернобыльской катастрофы. Министерским чинов-

никам, вооруженным результатами экспертизы, тут же бы обратиться в Секретариат Базельской конвенции и требовать реимпорта "премикса" в Венгрию...

Но вместо этого назначается новая экспертиза в Институте экологии и токсикологии им. Л. И. Медведя...

А ведь чем дольше тянут с решением проблемы, тем больший риск и для здоровья людей, и для экосистемы Карпатского региона. В смеси, именуемой "премиксом", обнаружены такие опасные и токсичные вещества как свинец, асбест, алюминий, никель, хром, медь, барий, мышьяк, титан, марганец... Все это разносится ветром, размывается дождем, попадает в грунтовые воды... Реально оценить вред, нанесенный здоровью и прогнозировать последствия, по словам специалистов, сейчас невозможно. Сваленный в регионе "премикс" — персональный Чернобыль для местного населения.

Сравнительный анализ уровня распространения заболеваний среди жителей поселка Велика Бакта за 1-е полугодие 2005-го и 2006 годов особых иллюзий не оставляет — среди взрослого населения он возрос в 3,4 раза, детского — на 21,3 %. В целом же по Береговскому району уровень распространения заболеваний возрос на 2,6 и 8,9 % соответственно.

Средств из государственного кармана за эти несколько лет потрачено немало. Например, только услуги "Укрзалізниц" по аренде вагонов обошлись в 4,5 млн. грн. На локализацию и контейнеризацию "премикса" Минприроды уже перечислило 2,5 млн. грн. А ведь опасные отходы еще предстоит утилизировать — Украина и эти издержки готова взять на себя.

Криминальная версия

По официальным данным, на территорию Украины из Венгрии было ввезено около 1486,396 тонн отходов. Минимальная стоимость утилизации одной тонны подобных веществ в Европе составляет примерно 1000 евро. Кто заработал почти полутора миллиона евро (!), превратив санаторно-курортный регион Украины в экологически опасную зону?

Если верить экспертам, схема ввоза "премикса" на территорию Закарпатья предельно проста — преступная группировка из Венгрии передала токсичные отходы украинской преступной группировке через подставную фирму. Но вряд ли было возможно несколько лет

подряд перевозить тонны химикатов через государственную границу Украины без поддержки (или прикрытия) местных чиновников.

Евгений Ластивка, депутат Закарпатского облсовета от БЮТ, рассказывает: "Фирма "Озон" была открыта на подставных людей. Ее директором был абсолютно посторонний человек, задача которого — ставить подписи. На нашу территорию без "крыши" властей или СБУ нельзя ввезти даже 100 кг помидоров из Венгрии или Польши. Вы даже не представляете, сколько сертификатов нужно получить простому человеку, сколько заплатить... По словам очевидцев, завозивших "премикс", на границе был "зеленый коридор", а чиновники, связанные с поставками этого вещества, получили по 15 000 евро за тонну".

Неудивительно, что людям, так или иначе причастным к закупке и складированию "премикса" в Закарпатье, совсем не выгодно быстрое рассмотрение дела и скорое завершение следствия.

СПРАВКА "Известий в Украине": По данным Интерпола, торговля опасными веществами и отходами — один из наиболее прогрессирующих и доходных видов международной преступности, в нем задействованы организованные преступные формирования. В Интерполе существуют специальные структурные подразделения, цель которых — сбор и систематизация информация о всевозможных схемах, используемых международной экологической преступностью. Украина далеко не единственная европейская страна, страдающая от отходов соседей. Чехия, например, уже несколько лет страдает от так называемого "мусорного туризма" из Германии и Австрии. Наряду с бытовым вывозом мусора, когда обычные бюргеры на выходных пересекли границу и выбрасывали в чешских лесах пластиковые пакеты с собственными отходами, дело было поставлено и на коммерческую основу — в страну завезли не менее 20 тысяч тонн мусора и опасных веществ. Количество грузовиков, "пойманных" на границе с немецкими отходами, — около 650, а получателями официального "экспорта" зачастую значились чешские предприниматели (немцы платили им от 300 до 500 евро за тонну мусора). В отличие от украинских чиновников, чехи не стали разбираться, под видом чего в их страну завозят всякую гадость, а руководствуются международным законодательством и добиваются возвращения соседских отходов

в страну происхождения. Например, как только чешская сторона доказала, что в село Либчевес мусор завезла немецкая фирма из Саксонии, власти этого региона вынуждены были пообещать в кратчайшие сроки вывезти свои отходы обратно в Германию. А чешский парламент рассматривает законопроект, согласно которым штраф за контрабанду мусора для юридических лиц составит около 1,7 млн. евро (или тюремное заключение до пяти лет), а для физических лиц — 340 тысяч евро.

Экспертная оценка

Сергей Курыкин, экс-министр окружающей среды Украины:

"Насколько мне известно, до сегодняшнего дня свойства "премикса" не идентифицированы. Все еще существуют расхождения, как это вещество классифицировать — то ли как отходы химического производства, то ли как некое недоброкачественное сырье, которое могло бы быть пригодно для использования в каких-то технологических процессах. Это вопрос правового характера, потому что в зависимости от ответа на этот вопрос, возникает следующий вопрос об ответственности тех, кто ввозил "премикс" на территорию Украины. Ввозили ли его в обход законодательства? Ввозили, как химические отходы или же как сырье? Пока нет правовой оценки, трудно говорить о свойствах "премикса"... Однако единственное, что сомнений не вызывает — токсичность этого вещества.

Что касается переработки, то в Закарпатском регионе, насколько мне известно, нет мощностей для переработки подобного рода веществ. Думаю, наиболее приемлемым в данном случае было бы использовать технологии пиролиза для того, чтобы переработать "премикс". Поскольку в этом регионе нет таких установок необходимой мощности, значит, эти вещества нужно вывозить в другие регионы — куда-то в Днепропетровск, в район Николаева... В любом случае, в самом регионе утилизировать "премикс" не удастся. То есть возникает вопрос: куда и как его перевозить?

Утилизировать "премикс" за государственный счет, на мой взгляд, правильно в том случае, если по правовым проблемам его вернуть нельзя. Существует Государственный фонд охраны окружающей среды, резервный фонд Кабинета министров для всякого рода непредвиденных ситуаций. А "премикс" можно

считать экстремальной непредвиденной ситуацией.

Формально "премикс" ввозился как сырье, пригодное для производства тех или иных материалов, в частности, как сырье для удобрений, хотя в это не очень верится. Если бы на сегодняшний день существовало единство мнений и было доказано, что "премикс" ввезен именно в качестве химических отходов (а это запрещено как украинским законодательством, так и международными конвенциями), то естественно, без проблем это вещество было бы возвращено в Венгрию. И они бы сами думали, что с ним делать. Но в свое время происхождения "премикса" узнать не удалось. Я пытался выяснить этот вопрос через венгерских зеленых, но в министерстве окружающей среды Венгрии вообще ничего не могли сказать по поводу происхождения этого вещества и его токсичности. Если бы было однозначно доказано, что "премикс" был ввезен в Украину в качестве отходов, никто бы не стал тратить на это государственные деньги. Это бы выглядело как благотворительность. Если бы Венгрия в этом случае отказалась принимать "премикс" обратно, то существуют международные судебные инстанции, которые бы этим вопросом занялись. Если мы собираемся перерабатывать это токсичное вещество за государственные деньги, это означает — мы уверены в том, что это отходы, знаем, что они токсичны, но не можем доказать, что в Украину они ввозились именно в качестве токсичных отходов, а не как некое сырье".

Дмитрий Скрыльников, адвокат ОО "Бюро экологических расследований":

"На самом деле это вещество ввозили на территорию Украины не по процедуре Базельской конвенции (о трансграничной перевозке опасных отходов. — Авт.), которая предусматривает процедуру согласия страны на ввоз отходов. "Премикс" ввозили под маркой сырья. Это был способ ввоза опасных отходов на территорию Украины без соблюдения требований Базельской конвенции.

Все наши эксперты, в том числе и Генеральная прокуратура, определяют, что "премикс" фактически является отходами. И я не знаю, почему чиновники продолжают выбрасывать украинские деньги и до сих пор не обратились в Секретариат Базельской конвенции или Специальный комитет по исполнению этой конвенции для того, чтобы они поспособ-

ствовали в решении этого вопроса.

В сложившейся ситуации Министерство должно было бы обратиться к венгерской стороне с предложением этот вопрос решить дипломатическим путем. Если бы Венгрия отказалась признавать "премикс" токсичными отходами, Украина была бы вынуждена свои требования обосновать перед Секретариатом Базельской конвенции и комитетом по ее соблюдению. Эти органы призваны не выносить судебные решения, а способствовать решению проблемы, поэтому были бы призваны международные эксперты, которые бы точно установили — отходы это или нет. Ведь подобные споры возникают между многими странами — Португалия с Францией, например. Ведь даже классификация отходов в разных странах отличается. Согласно Базельской конвенции, в случае признания вещества отходами, сторона, по чьей вине эти отходы были экспортированы, обязана их обратно реимпортировать или компенсировать издержки на их утилизацию. Если вина в равной степени ложится на обе стороны, они должны договариваться о совместных издержках.

В данной ситуации, венгерская сторона нарушила условия конвенции, ведь в этой стране вещество, известное как "премикс", считается отходами. И тот факт, что оно попало на территорию Украины — явная вина венгерских контролирующих и таможенных органов. Думаю, что Украина имела бы твердую правовую позицию, отстаивая вопрос о вывозе "премикса" в международных судах.

На самом деле доказать, что "премикс" является отходами — процесс несложный. Венгерская компания Eltex (продавец. — Авт.) совершает менеджмент отходов. В данном случае, они просто перемолоты в своеобразную муку. Я не думаю, что с правовой точки зрения было бы сложно доказать, что это — опасные отходы, тем более что научные учреждения подтверждают — это смесь компонентов отходов. Если это сырье, почему его никто до сих пор не использовал? Его и нельзя использовать, потому что, насколько мне известно, там в каждом мешке разный состав! То есть "премикс" — смесь различных компонентов, перемолотых до состояния муки.

Почему чиновники не решают этот вопрос? Наверное, они не очень хорошо ориентируются в международном законодательстве. Видимо, и заинтересованные osoby тоже были. Сейчас, думаю, можно еще раз

хорошо заработать на этом вопросе, в том числе и утилизируя "премикс".

А ведь это все производится на деньги налогоплательщиков. Мы ведь имеем массу собственных экологических проблем, на решение которых не можем найти средства, начиная с бытового мусора, канализационной системы и свалок... Вместо этого решаем соседские проблемы, тем более что на этом кто-то и в Венгрии, и в Украине заработал деньги. Теперь же заработают те фирмы, которые будут упаковывать "премикс" в контейнеры или утилизировать. Я не исключаю возможности, что в этом процессе будут задействованы те же самые люди, которые имели отношение и к вывозу "премикса" в Украину".

Реимпорт — да или нет?

БЛОК: Получается, что Венгрия должна была проконтролировать и заранее предупредить Украину о том, какие вещества будут ввезены в нашу страну. Раз ответственность за опасные отходы несет владелец, которым в данном случае была венгерская сторона (в лице предприятия Eltex), то и нарушение было в первую очередь с венгерской стороны. Тогда согласно Базельской конвенции Венгрия должна реимпортировать "премикс" по требованию Украины. В случае, если реимпорт не возможен, Венгрия должна компенсировать утилизацию и ликвидацию последствий. Риторический вопрос: почему до сих пор Украина не обратилась в Секретариат Базельской конвенции, а продолжает тратить государственные средства на содержание и упаковку "премикса"?

Справка "Известий в Украине":

Базельская конвенция была принята 22 марта 1989 года в Базеле (Швейцария). Это международный договор по контролю за трансграничными перевозками опасных отходов и их удалением. Договор подписали более 100 стран.

Согласно Базельской конвенции, экспортировать опасные отходы с целью их удаления или хранения строго запрещено. Если отходы перемещаются с целью утилизации (только с ведома и согласия принимающей стороны), страны-участницы договора обязаны обеспечить контроль над трансграничными перевозками отходов на всех этапах и до полной утилизации.

п. 1 ст. 9 конвенции гласит, что незаконным оборотом является любая трансграничная перевозка опасных или других отходов:

- без уведомления всех заинтересованных государств;
- без согласия заинтересованного государства в соответствии с положениями настоящей Конвенции;
- с согласия, полученного от заинтересованных государств путем фальсификации, введения в заблуждение или обмана;
- которая существенным образом не соответствует документам;
- которая ведет к преднамеренному удалению (например, сбросу) опасных или других отходов в нарушение настоящей Конвенции и общих принципов международного права.

Во втором пункте статьи указано, что в случае незаконной трансграничной перевозки опасных или других отходов на основании поведения экспортера или производителя, государство экспорта обеспечивает возвращение этих веществ назад экспортером (производителем) либо самим государством экспорта на свою территорию. Если это практически нецелесообразно, отходы должны быть удалены иным способом в соответствии с положениями Базельской конвенции в течение 30 дней после того, как государство экспорта было информировано о незаконном обороте. С этой целью заинтересованные стороны не возражают, не создают помех или не препятствуют возвращению этих отходов в государство экспорта.

Комментарии:

Людмила Кириченко, народный депутат Украины, Партия регионов Украины:

"Думаю, эта проблема достигла пика. Переговоры, которые будут вестись с Венгрией, вполне могут затянуться, и уже само содержание этих токсических отходов не выдержит этого периода времени. Таким образом, мы потеряем намного больше — здоровье наших людей, окружающую среду. Поэтому правительство, оценив все за и против, особенно временной фактор, приняло решение о выделении денег на утилизацию отходов для того, чтобы решить проблему уже сегодня. Чтобы больше не нести угрозу жизни людей. Кроме того, утилизация отходов не подразумевает же разбрасывание "Премикса" мелкими партиями в окружающую среду... Это же химический процесс, направленный на нейтрализацию

ядовитого вещества. Думаю, это вполне возможно, но вопрос опять-таки во времени. Сейчас нужно это вещество упаковать и сделать безопасной жизнь людей".

Руслан Князевич, народный депутат Украины, "Наша Украина":

"Я думаю, что проблема в следующем — кому-то хочется путем утилизации в Украине этого вещества "несколько монет" заработать. Знаете, у нас же всегда так делается: объявляется тендер, выделяются бюджетные средства, а потом одна из твоих фирм обязательно будет этим заниматься. Но зарабатывать на такого рода вещах — это просто святотатство. Необходимо хорошо изучить международную правовую базу по этому вопросу. И если там предусмотрено, что ввезенное незаконно вещество должно возвращаться в страну происхождения и там утилизироваться — так и нужно делать. Думаю, что Венгрия согласилась бы забрать эти отходы и утилизировать их за свой счет. Другой вопрос, что нынешнее руководство министерства никогда на это не пойдет, как только увидит конкретный результат от этой работы в собственном кармане".

Сергей Бычков, народный депутат Украины, "Наша Украина":

"Эта история продолжается уже несколько лет, и до сих пор это токсичное вещество не утилизировано. Дело в том, что проводится следствие, и никаких материалов для принятия официального правительственного решения по этому вопросу предоставлено еще не было. Безусловно, в такой экологически чистой зоне, как Карпаты, можно найти какое-нибудь тоннельное хранилище для отходов токсичного химического производства, при условии их хранения в полностью герметичных контейнерах (такие используют для хранения отработанного ядерного топлива). Это будет полностью безопасно и никак не повлияет на экологию, учитывая тот факт, что хранение химических отходов не предусматривает повышение радиационного фона. Но использовать международную судебную практику, безусловно, нужно. Для того, чтобы доказать — токсичные отходы необходимо вернуть в страну производства (Венгрию — Авт.). Необходимо провести квалифицированные юридические действия, результаты которых бы безапелляционно указывали на правоту позиции Украины. Нельзя принимать как должное факт нахождения токсичных отходов на нашей

территории, тем более утилизировать их за счет Украины. Мы не должны создавать прецедент по такому отношению с любыми отходами — от бытовых до отработанного ядерного топлива".

Виталий Кононов, председатель политсовета Партии зеленых Украины:

"От того, как Украина поведет себя в этом конфликте — а это очень серьезный конфликт, — зависит, как именно будет наша страна продвигаться в евроинтеграционном процессе. Эта проблема усугубляется еще и тем, что снова

пришли новые министры — природы и МЧС. Эти люди такими проблемами до этого не занимались. Необходимо, конечно, знание законодательной базы, поскольку для самого предмета спора это важно. Этот вопрос из экономического уже превращается в политический, и может привести к напряженным отношениям между странами. Если же проблема с токсическими отходами не будет положительно решена представителями нашего правительства, граждане разочаруются в способности государства защищать их права".

Наталка ГАЛУШКА

Український сир у діоксиновій мишоловці

"Дзеркало тижня",
№ 15 (694) 19 — 25 квітня 2008

На Львівщині, неподалік містечка Миколаїв, уперше в Україні цементний завод перейшов на часткове спалювання так званого альтернативного палива. Наразі традиційне паливо замінитимуть лише шинами, однак перехід на більш "цікаві" й різноманітні види відходів не за горами: адже пробний пуск зі спалювання ПЕТ-пляшок уже проведено. А якщо вдасться знайти постачальника суміші з картону, пластику, текстилю та бозна-чого ще — палитимуть і це. І річ тут не в Миколаївському цементному заводі і навіть не в тих кількох тисячах людей в Миколаєві, якому, можливо, доведеться дихати на повні груди діоксинами, — перехід ВАТ "Миколаївцемент" на альтернативне паливо є знаковим, бо віднині почнається відлік нової ери поводження зі сміттям — неконтрольоване сміттєспалювання.

В Українській спілці виробників цементу вже давно говорять про можливість спалювати побутові та промислові відходи: адже в Європі цементні заводи саме таким чином заощаджують вугілля й рятують світ від завалів. І хоч наразі тільки "Миколаївцемент" перейшов до конкретних дій, за ним, проте, неодмінно підуть і інші виробники цементу. Адже в умовах невпинного зростання потреби в енергоресурсах і одночасного їх подорожчання керівники енергоємних виробництв закономірно шукають альтернативи дорогому паливу.

Діоксинова загроза

При частковій заміні традиційних видів палива так званим альтернативним, куди входить пластик, гума й інші відходи, вчені

прогнозують збільшення в димових газах вмісту токсичних речовин. З огляду на це в країнах ЄС існують спеціальні приписи (Директива Європарламенту та Ради Європи 2000/76/ЄС), де підприємства, котрі спалюють побутові та промислові відходи (або ж альтернативні палива на їхній основі) зобов'язують додатково, крім основних забруднювачів, контролювати вміст у відхідних газах важких металів, фторидів, хлоридів, вуглеводнів, діоксинів та фуранів. В Україні таких приписів немає. Звідси й непорозуміння — адже на ВАТ "Миколаївцемент" стверджують, що контролювати додаткові параметри не зобов'язані. Деякі з них (вміст у викидах важких металів, фторидів, хлоридів та вуглеводнів) заміряють лише при пробному пуску, а далі, якщо перевищень не зафіксовано, обмежуються вимірами емісії оксидів азоту, діоксиду сірки, оксиду вуглецю та золи. Визначати ж у викидах вміст діоксинів Інститут гігієни і медичної екології ім. О.Марзєєва, що розробляв рекомендації для цементного заводу в Миколаєві, не передбачив навіть при пробному пуску.

"В Україні не забезпечують належного контролю речовин, що виникають унаслідок спалювання альтернативних палив на основі відходів, — стверджує представник громадської організації "Бюро екологічних досліджень" Дмитро Скрипльников. — За висновком державної санітарно-епідеміологічної експертизи, у викидах Миколаївського цементного заводу немає потреби контролювати вміст діоксинів. У тому ж таки документі позитивний

висновок щодо спалювання відходів дано з посиланням на Європейські протоколи і норми, зокрема на Протокол альтернативних палив Агенції з охорони довкілля (ЕА) ЄС. Виходить сумнів, що чиновники уважно читали ці документи. Бо якщо говорити про європейський досвід, то там при спалюванні шин і відходів передбачено жорстку систему контролю й певні вимоги, яких, на жаль, у нашому законодавстві не закріплено, і СЕС не вимагатиме дотримання цих вимог. У згадуваному протоколі, на який посилаються у висновку санітарно-епідеміологічної експертизи, міститься вимога, по-перше, визначити тестовий період, протягом якого проводяться всі заміри. По-друге — зафіксувати точку, з якої починається спалювання. Тобто ще до початку будь-яких робіт роблять аналізи на вміст діоксинів та інших токсичних речовин у ґрунті тарослинах, аби згодом було з чим порівнювати майбутній рівень забруднення. У протилежному випадку, якщо після п'яти-десяти років спалювання відходів буде виявлено перевищення вмісту діоксинів, на заводі можуть заявити, що так було і до використання альтернативних палив. Довести в такому разі причетність виробника буде надзвичайно важко. Крім того, за тими ж таки європейськими нормами спалювати відходи без постійного контролю викидів діоксинів, бенз(а)-пірену та важких металів є неприпустимим.

У висновку СЕС чиновники, посилаючись на будинок "європейський досвід", просто завуальовують свою некомпетентність.

Ще гірша ситуація з Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Львівській області, яке наклало на позитивний висновок щодо використання на ВАТ "Миколаївцемент" альтернативних палив гриф "Для службового користування". Це можна трактувати як намагання приховати необґрунтованість своїх рішень. Адже навряд чи є об'єктивні підстави для того, щоб приховувати від громадськості інформацію про таку діяльність та її безпеку".

Серйозною проблемою сміттєспалювання в Україні (і це стосується не тільки цементної промисловості, а сміттєспалювання загалом) є відсутність у нашій державі закону (на зразок уже згадуваної Європейської директиви), який би вимагав при спалюванні сміття дотримуватися чітко визначених технологічних параметрів (як-от: температура і режим спалювання відходів з метою забезпечити їх максимальне

згоряння і розклад діоксинів, а також унеможливити їх повторне утворення) і містив перелік речовин, що їх завод зобов'язаний контролювати при спалюванні відходів.

"Як заявили на прес-конференції представники цементного заводу в Миколаєві, Україна вимагає контролю тільки певних компонентів, і більше, ніж цього вимагають наші закони, вони не контролюватимуть. Такий підхід, на мій погляд, є занадто ризикованим. З іншого боку, доки Україна вироблятиме свої нормативи замірів діоксинів і створюватиме потужності для контролю, всю продукцію довкола таких заводів буде отруєно, оскільки діоксини та інші токсичні речовини мають здатність акумулюватися", — розповідає представник "Бюро екологічних розслідувань".

На думку провідного наукового співробітника Інституту газу Національної академії наук України Володимира Четверикова, у нас немає достатньої нормативної бази, яка б регулювала, що саме і як саме слід контролювати, який технологічний режим має бути при спалюванні тих чи інших відходів, — усі ці вимоги мали б бути закладені в технологічному регламенті. Маємо закон про підтвердження відповідності і про стандарти та технічні регламенти. Разом з тим щодо поведінки з відходами є тільки один технічний регламент — на тарну упаковку (її переробкою займатися дуже вигідно).

В Європі діє директива, де чітко розписано технологічні вимоги з урахуванням виду спалюваних відходів. У нас подібного документа немає, а тому коли підприємство заявляє, що спалюватиме відходи, кожен виставляє вимоги на свій розсуд: екологи кажуть одне, санстанція — інше. Тому в результаті наша дозвільна система працює так: щось проконтролювали, щось не проконтролювали.

На жаль, схоже, що Україна сама хоче наступити на граблі, тому вперто не бажає використовувати досвід сусідніх країн. Нещодавно, наприклад, в Італії закрили 25 заводів із виробництва сиру, бо в їхній продукції виявили перевищення вмісту діоксинів. Це пов'язують з тим, що заводи в процесі свого виробництва спалювали сміття. Діоксин потрапив у ґрунт, потім у рослини, далі — у тваринну продукцію, і зрештою опинився на столах італійських любителів молока й сиру.

У "діоксинному" контексті варто згадати не лише законодавство Євросоюзу, а й ЄСРП — тут свого часу розвиток сміттєспалювання було зупинено взагалі через неспроможність дер-

жави контролювати вміст у димових газах діоксинів (тоді в країні не було необхідного для цього обладнання, однак було принаймні розуміння загрози, яку може нести забруднення цими токсичними речовинами). У сучасній же Україні, здається, навпаки — можливість є (хоч такі аналізи спроможні провести тільки дві лабораторії в державі), а усвідомлення небезпеки немає.

Звідки дрівцята, чи то пак альтернативне паливо?

Зараз на цементному заводі в Миколаєві використання "альтернативних палив" передбачено на двох печах із п'яти. На одній спалюватимуть подрібнену суміш із відходів пластмаси, текстилю й паперу, на другій — шини. За стартовими прогнозами заводу, потреба в шинах становитиме близько 12 тис. тонн щорічно, а максимальна потреба в подрібнених відходах, які використовуватимуть як альтернативне паливо, — 34 тис. тонн.

Спалювати відходи надзвичайно вигідно як для самого заводу, так і для суспільства. Адже таким чином можна бодай частково вирішити проблему сміттєзвалищ, — стверджують працівники "Миколаївцементу". Разом з тим представники компанії заявляють — в Україні практично немає підприємств, які б змогли постачати альтернативне паливо в таких обсягах.

"Звідки постачатимуть так зване альтернативне паливо і з чого воно складатиметься — неабияк турбує екологів, — стверджує представник громадського об'єднання "Бюро екологічних розслідувань" Дмитро Скрильніков. — Керівники заводу в Миколаєві декларують: окрім шин спалюватимуть і інші відходи. Що саме буде в тих інших відходах, і наскільки безпечно буде їх спалювати, поки сказати важко. Але ж від складу палива залежить, скільки і яких токсичних речовин потраплятиме в повітря. Наскільки нам відомо, планується, що на ВАТ "Миколаївцемент" альтернативне паливо постачатиме "Сервіс-центр-Стрий". Поки що це будуть тільки шини. Однак керівник фірми-постачальника ще в 2006 році в одній із пропозицій, поданих на конкурс з експлуатації Грибовицького сміттєзвалища, заявив про наміри допалювати на заводі в Миколаєві відходи зі сміттєзвалища в Грибовичах. Звісно, це не може не викликати певних застережень".

Окрім того, екологів цікавить і інше: чи не стане використання "альтернативних палив" приводом для масового ввезення на територію України відходів з-за кордону? Подібна плутанина в термінах — "небезпечні відходи" та "альтернативне паливо" в Україні вже була, зокрема, з угорськими гудронами. Екологам тоді знадобився рік, аби довести небезпеку "палива".

"Практика спалювання в Україні відходів під назвою "альтернативне паливо" є дуже "привабливою" для деяких не зовсім чесних закордонних підприємців, що намагатимуться ввезти свої відходи, зокрема шини, на нашу територію, — вважає Дмитро Скрильніков. — Адже в ЄС викидати шини на сміттєзвалище заборонено. Разом з тим кількість шин, які потрапляють у відходи, значно перевищує можливість їх утилізації. За даними Європейської асоціації переробників шин, частину з них переробляють, частину використовують як паливо, а решту експортують в інші країни. Гарантії, що шини не ввезитимуть в Україну, немає. Адже, якщо на них є попит, а системи їх збирання в державі немає, то, закономірно, бізнесменам буде вигідніше співпрацювати з постачальниками з-за кордону, де бізнес уже налагоджений і шин удосталь. Зараз декларється, що використовуватимуть тільки українські відходи. Встановити, що шини саме з України, не так просто, адже можливі схеми, коли відходи постачатимуть через кількох посередників, і розібратися, звідки прибуло альтернативне паливо, буде вкрай важко".

Ще одним каменем спотикання для Миколаївського цементного заводу є санітарно-захисна зона (СЗЗ). Адже у висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи міститься обґрунтування щодо зменшення санітарно-захисної зони довкола одного з найбільших забруднювачів повітря Львівщини з 1000 до 700 метрів. Зважаючи на те, що "Миколаївцемент" заявляє про збільшення виробничих потужностей, а також про перехід з газу на вугілля та альтернативне паливо (тобто фактично на більш брудне паливо), дозвіл зменшити санітарно-захисну зону є щонайменше незрозумілим.

Якими мотивами керувалися фахівці, ухвалюючи таке рішення, і наскільки безпечно зменшувати санітарно-захисну зону у виробництві, де запроваджується нова для України технологія, автор матеріалу намагалася дізнатися в Головного державного санітарного

лікаря України Миколи Проданчука. Однак, на жаль, попри офіційний запит та численні дзвінки до прес-служби, відповіді посадовця журналіст так і не отримала.

Для довідки

Кілька років тому на цементному заводі Lafarge (Квебек, Канада) як альтернативне паливо почали спалювати автомобільні шини.

Фонд правового захисту міста Сьєрра провів моніторинг даних Канадського національного екологічного реєстру викидів забруднення.

Результати просто шокували. Протягом 2000-2004 рр. різко зросли викиди цілої низки забруднюючих речовин: хром (609%), мідь (3441%), свинець (141%), манган (1915%), нікель (1028%), цинк (1139%), діоксид сірки (145%), кадмій (3064%).

За той самий період емісія діоксинів та фуранів (найтоксичніших хімічних речовин, відомих науці) зросла на 742%.

З прес-релізу згаданого Фонду правового захисту та Екологічного альянсу Торонто (Sierra Legal Defence Fund, Toronto Environmental Alliance, Ontario)

Для довідки

До великої групи хлорованих вуглеводнів, що їх називають діоксинами, входять 75 власне діоксинів (поліхлорованих дибензодіоксинів), 135 різних фуранів (поліхлорованих дибензофуранів) і 209 поліхлорованих біфенілів (ПХБ).

Одним із найнебезпечніших джерел діоксинів вважають заводи, де спалюють сміття, та звалища різних хімічних відходів. Свій внесок у забруднення діоксинами робить і паперова промисловість, оскільки всі паперові матеріали (газети, пакувальний папір, целофановий та паперовий посуд, пакети тощо) містять ці речовини, хай і в малих концентраціях.

Діоксини можуть спричинити захворювання на рак. Крім того, ці речовини негативно впливають на роботу ендокринних залоз, що має наслідком порушення обміну речовин. Крім того, діоксини тяжко позначаються на перебігу вагітності (зафіксовано навіть випадки внутрішньоутробної загибелі плоду, збільшення числа вроджених вад та вад розвитку). В останні роки з'явилися повідомлення, що діоксини можуть викликати прискорене старіння організму.

Фото на обкладинці і в тексті
Володимира Песляка (Укрінформ, Львів)
та з архіву Бюро екологічних розслідувань
Верстка — *Тетяна Кушка*

Друк офсетний, гранітура Newton, наклад 1000.

Видано ФОП Савченко М.І.

